

חלק ניכר של יהודי דרושקופול עסק ברוכלנות. עם ראשית השבוע פשטו היהודים בכפרים ושק הסחורה על שכמם, מהם שבילו בכפרים את מרבית ימי השבוע וחזרו רק בערב שבת לביתם ומשפחותם.

לכל הרוכלים האלה היו "גויים" ו"גויות" משלהם, שנתנו בהם את אמונם. קנו את סחורותיהם (בהקפה עד בוא הקציר) ומכרו להם את תוצרתם הכפרית.

"ירידים" וימי שוק התקומו, אמנם, בדרושקופול, בזמנים מסוימים, אולם כוח משיכתם לא היה רב בקרב האיכרים בסביבה. שכן האמידים שביניהם העדיפו לנסוע ליריד להורסחוב הסמוכה, שהיתה מצוידת בעושר גדול יותר ובאפשרויות רבות, או לרדזיחוב שבגליציה.

במקצוע המלאכה וחרושת-היד עסק רק מספר מצומצם של משפחות בעיר. בעקבות מצב הפרנסה הדחוק הגרו רבים מיהודי העיירה לארצות שמעבר לים. בעיקר לאמריקה הצפונית והדרומית וגם לאנגליה.

(ד) תנועת התחיה, מפעלי חינוך והעליה לארץ.

עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה, הכרזת בלפור וכינון המנדט הבריטי בארץ ישראל היתה רוח חדשה בקרב הנוער בעיירה. נוסד בית ספר עברי, תחילה בהבלתו של המורה בנימין פלומנבויס ואשתו. וכן המורה עפל ז"ל. לבית הספר הזה, שפתח תקופה חדשה בחייה הרוחניים של העיירה, אליו הוכנסו מרביתם של ילדי העיר היהודים. הקדיש את כוחו ומרצו חברי וידידי אליעזר הוכברג, שנרצח בידי אחד מאנשי הכנופיות ששרצו בסביבה, בימי מלחמת פולין ורוסיה (1920), ארגוני הנוער שקמו באותה תקופה סללו בפעלם החנוכי והתרבותי את הדרך לעלייתו של הנוער בעיירה לארץ.

ראשון החלוצים בעיירה, הוא גם תלמיד הגימנסיה הראשון בעירתנו, הוא חלוץ העליה השלישית חברי וידידי, אברהם הירשפלד, איש דגניה ב'.

החיים הרוחניים

(א) "יהודי התהילים" ("תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו" תהילים ק"ב.א.)..

החוויה הנפשית העיקרית, הזכורה לי מימי ילדותי, היא: יהודים משכימים קום עם שחרה של שבת לאמירת תהילים. ר' אליעזר הקצב גרויסר היה מעורר אותם משנת שבת עמוקה ומתוקה, בקול נוקב ובנעימה מרטיטה את הלב: "ישראל עם קדושים - עורו נא - קומו נא - לעבודת הבורא-----"

לאחר שהות-מה נראו צללים גחים ויוצאים מתוך הבתים הנמוכים, השקועים בערפל בוקר ובשלות שבת רדומה וכדומה, נעים לעבר בית המדרש המואר. חסידים ואנשי מעשה ממהרים ללכת להיטבל קודם במקוה חמה, שהוכנה למענם ולהנאתם, בידי הגוי אוריסקה. הוא

אורישקא, זכה וודאי לחיי העולם הבא בזכות היותו כעין חלק בלתי נפרד, להבדיל, ממערכת "המשמשים בשעת דחקם בימי שבת וחג" ומעולם דומני לא החליף את "הסרמינגה" הבלה שעל גופו. או כובע-השער המקורח שעל ראשו, ואת הכוסית היי"ש שהיו מגישים לו בקצה השלחן, היהלוקח בין אצבעותיו ברעדה, כיהודי, להבדיל, הנוטל לידיה את האתרוג, כשעיניו הטרטות והדומעות אומרות רחמים, ועל פניו המקומטים נסוכה, לפני הלגימה כלאחריה, ארשת חמוצה של צער וכניעה לגורל, כאילו רצה לומר: מה זעומה ודלה היא מנת ההנאה הקצובה לו לאדם עלי אדמות...

מחלונות בית המדרש בוקעים ועולים פסוקי התהילים, חוגגים, מתחננים, מתרפקים; "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד"... כל ימיהם היו מתחטאים לפני קונם, בתפילות ובצומות מעוררים רחמים, מבקשים מחילה, סליחה וכפרה על חטאיהם, כביכול, אשר חטאו...

על המקהלה כולה מנצח קולו החד והתוקפני של ר' אנשל הסנדלר, כ"מצביא" העובר לפני המחנה. ר' אנשל היה דווקא כבד-פה לקה בגמגום עוד מימי ילדותו, פעמים תוקף אותו הגמגום קשה והוא עומד בפה פעור ואין ביכולתו להוציא הגה מפיו, עד שפניו מכחילים ורסיסי זיעה מבצבצים ועולים על מצחו... אולם, ראה זה פלא: אין האלם שולט בו אף פעם, כשהוא עומד בתפילה, מנעים את מזמורי התהילים. ר' אנשל ידוע חולי וחש בבטנו כל ימיו. ידוע היה שנעל שתוקנה בידו אנשל הסנדלר, עמדה במבחן בכל נסיון שלא יעלה ולא יבוא עליה, בימי הבוש הקשים שפקדו את העירה בעתים המזומנות לכך מ"ששת ימי בראשית". לפיכך רבו הלקוחות אשר צבאו על פתחו של ר' אנשל, בבקשה להטות להם חסד ולתקן. ציקון בר קימא, את נעליהם הקרועות. אבל רק מעטים זכו לכך, שכן, בשעות או בימיםאלו שהבטן החולה הניחה לו קצת, היה שקוע ראשו ורובו בעינייני ה"מחלוקת". המריבות והקטטות שהסעירו לעתים תכופות את העירה. רק באירה התוססת של בית-המדרש, מחוץ למצוקת העוני והמחסור שרבעה כעננה בכל פנה של דירתו הדלה, "מצא את עצמו" וחיי את חיו המלאים, בשעת תפילהאו אמירת תהילים בצבור, או בשיחה ערה ומשולבת שבין מנחה למעריב. ואכן היה בית-המדרש או הקלויז כעין בית שני. או "הבית העליון" ליהודי העירה. לשם מהרו עם בוקר לסלק קודם לכל את חובתם העיקרית. להתפלל בצבור, כדי שיהי אפשר יהיה לאחר כך להתפנות ל"הוויות העולם", משמע, לקשי-יוםם, לדאגת הפרנסה. ומשם, מבית המדרש, הביאו לביתם, לראשונה, בחטף, את החדשות הטריות אשר ארעו לפלוני ופלמוני בעירה, מחוצה לה, או בעולם הגדול והרחוק אשר מסביבם. התפלה, ואין תפלה יהודית אלא בצבור. היתה החוויה העיקרית וכעין כור-התוך הרוחני, שצר את צורתם ועיצב את דמותם הנפשית של יהודי העירה. שעה שעמדו בתפלהועטרות טליתותיהם מכסות את ראשיהם היתה להם מעין ארשת-קודש נאצלה אחידה, אחת היא מי ומי היו האנשים בעסקיהם, בטרדותיהם, בדאגותיהם, ביום-יוםם הקשה, המפריך והמסאב..., בכל אופן, כך אני רואה תמיד לנגד עיני...רק מעטיםמהם ידעו, אמנם את פירושן של המלים בתפלה, בתהילים ובפיוט, אבל הם לא הרגישו יפה את משמעותן המלאה, והן דובבו בנאמנות את כל אשר עם לבם.

(ב) בני תורה, חסידים ואנשי מידות

שכבה חשובה ורבת משקל של בני תורה ומידות היתה מצויה ביניהם, שהשרתה מרוחה ומהליכותיה על יהודי העיריה כולם.

בשורה הראשונה באים בחשבון מלמדי החדרעל כל דרגותיו. אני זוכר מימי ילדותי, כי הדבר היה כמעט ל"מושכל ראשון" שמי שלא זכה לספוג מלקות מידיו של ר' משה מלאך (סבי, אבי אבי) לא היה נחשב "לבעל בעמיו" בעיריה, אחת היא מה היה מוצאו או "ייחוסו", מ"גביר" העיריה עד הבטלן ושואב המים.

ממנו קבל, לרוב, כל אחד מהם, הכל לפי דרגת כושרו בלמוד התורה, את כינויו, שנדבקו לצמיתות, ועבר מדור לדור, לבנים ולבני בנים.

הדמות המרכזית בין מרביצי התורה לילדי ישראל בדרושקופול היה מורי ורבי רבי שמואל גולדשטיין (רבי שמואל יאנקלס) ז"ל. זה היה יהודי בר אורין מובהק, פיקח, ידען גם בתנ"ך, בעל כושר פדגוגי רב, אוהב תורה ושקוע בכל מעיניו בה כל ימיו, ללמוד וללמד.

והוא ידע לטעת את אהבת התורה וכמו כן רגש של כבוד ואהבה לתלמיד חכם, בלב חניכיו, מאין כמוהו. מין אצילות רוחנית היתה קורנת מעל פניו החזורים, שהיו עטורים זקן שיבה נאה שירד על חזהו, שעה שהצליח בדבורו השקט, שחום של אהבה טובת-לב היה אצור בו, להסביר, להכניס את חניכיו לתוך תוכם של הדברים, לכוונתם ולמשמעותם הדקה מן הדקה של הענינים הנידונים בסוגיה החמורה והמסובכת...

וגם נפש פיוטית היתה תוספת בו. הוא ידע להנעים שיר וזמרה. חזן. בעל תפילה היה, וזקני הדור היו מתענגים לשמוע את תפילת המוסף בראש-השנה ויום הכיפורים מפי ר' שמואל יאנקלס, שכן הוא ידע גם ידע את פירוד המלות...

הוא היה סח לנו, לתלמידיו, בענוות-חן של תלמיד חכם, על כוחו הרב בתורה, על בקיאותו וחריפותו, של הרב רבי פנחס וויינר, שהיה גר בביתו, וניכר היה שזוהי קנאה אחת ויחידה המקננת בלבו של יהודי יקר זה, וזו היתה קנאה לווהטת. אבל אצילה עד מאוד, וכיצד אפשר היה לא להידבק בה ולספוג אותה בדמך. לכל ימי חייך? ...היו גם אחרים שהרביצו תורה לילדי ישראל בדרושקופול, היה דודי ר' יעקב מלאך, יהודי בעל הדרת פנים נאה, עסקן ומין "איפכא מסתברא". שרגיל היה לראות את כל הדברים על פי דרכו הוא. בתוספת נופך של בטול לגבי דרכם ודעתם של אחרים. הוא היה כעין "איש העולם", בעל אופקים, שכן בנעוריו "נדד למרחקים". מאימת הגיוס לצבאו של הצאר, עבר את הגבול לאוסטריה ושמם כמלמד בכמה מעיירות גליציה הסמוכה, עם שאר-בשרו רבי מנדי, גוז היהלו ריב נצחי בשל איזה פסוק "בתרגם" יונתן" או "אבן עזרא" מופלא וקשה.... את הנטיה "לנוד בעולם" הוריש ליוצאי חלציו, בנו עזריאל, נודד לברדיצ'וב ולאחר מכן לאודסה הרחוקה, ושם נקלע למחיצתם של אחד העם, מנדלי, וביאליק.

היה רבי שלום אבא'ס (שניידר) רבי בנימין פוקס, רבי ברוך וואקמאן, רבי שלום ורבי ורבי ברוך,

הריחו ריח של השכלה, אלא שעה שרבי שלום הסתבך בשאלות הנצחיות, בעקבות "דעתו של אריסטו על קדמותו של העולם". היה רבי ברוך יהודי מפוכח ונוטה לדעתם של הצעירים שהחלו רוקמים חלומות העתיד ופניהם לציונות, לארץ ישראל. הוא שני בניו ובתו עלו לארץ.

מחוץ לאלה שטיקרו עיסוקם היה למוד תורה, היו גם בעלי בתים יודעי ספר, שקדשו עיתים לתורה והשפיעו השפעה ברוכה על סביבתם.

היה רבי יצחק ינטיס, יהודי שחיוך טוב היה נסוך תמיד על פניו. היה בקיא בזוהר הקדוש וגם ידע פרק במתימטיקה. והיה מביא אותנו הצעירים במבוכה בשאלות חשבון וחשובי גיאומטריה במסכת עירובין ועוד.

רבי מנדי, גוז, יהודי חריף ופיקח, שהיה לרוב מלא מרירות, קפדן, כמעט מטיל אימה על סביבתו, אבל אהב גם להתלוצץ, קולע מדי פעם מילה חריפה, שהיתה עושה לה כנפים בעיירה, ועברה מפה לפה "כאמרתו של מנדי". הוא היה איש מחשבה מעמיק לכל ענין היה מקדיש זמן, כדי להגיע לתוך תוכו. גם התפילה היתה אצלו, קודם לכול, ענין של עיון ומחשבה. פעמים כשהחזן בבית הכנסת כבר הפליג לסופה של התפילה הוא היה עדיין שקוע בפענוחו של איזו פסוק מופלא וקשה בפיוט ההחג.

מן הדור הצעיר מהם רואי לציון מיוחד רבי משה וואזה (שעיהס) בר אורין, יודע תנ"ך ועברית.

בילדותי למדתי אצלו ראשית כתיבה בעברית. בשנות שלטונה של פולין היה החזן הראשי בעיירה. הוא ניחן בכשרון רב-פנים, בזכרון פיננומינאלי, ידע פרק בשיר וזמרה וקולו היה ערב ולבבי והיה מרנין את לבותיהם של שומעיו בתפילותיו בימי חג ומועד.

באחרית ימיו נתעוור. אבל היה ממשיך לעבור לפני התיבה והיה אומר את כל התפילות (גם של ראש השנה ויום הכיפורים) בעל פה.

רבי אברהם לייב שארגל היה יודשע ספר ובעל לשון שנונה. קצר-ראות היה, תמיד- בכל הזדמנות - היה מעיין בספר, כדי למצוא בו איזה דבר שראוי להשמיע באזני היהודים בבית-המדרש, או גם בשוק בעיר. והוא להסביר ענין בטעם, במשל, באמרה חריפה ולפעמים גם להעלות בחשבוננו ב"גימטריה", ההולמת יפה את הענין.

הדברים שנתנו כאן רחוקים עדיין מאד מן המטרה, לתת תמונה שלמה מן החיים הרוחניים בעיירה על האישים אשר פעלו בה, על ההווי הצבורי-חברתי כפי שהתקם והתפתח במשך השנים. אבל השתדלתי לתת בדבריי אלו כעין רמזים לכך, מה וכיצד אפשר לעשות למען הקם, בכוחות משותפים, ציון ומצבה לעיירתנו דרושקופול.

יהושע (שליין) שילוני

זכרונות על עירתי דרושקופול מאת צבי ינאי (ינטיס)

דמויות מן העירה

ברגש של חרדה ומתוך מאמצים רבים, אני מנסה להעלות זכרונות על העירה ואנשיה, אשר אתם חייתי את ימי ילדותי ובחרותי במשך שמונה-עשרה שנה.

יקרים לי מאד הזכרונות וע"כ רבה החרדה בלבי, שמא אטעה ואפריז בהם, ואחלל עי"כ בקדש. אשתדל להשליט סדר וארגון בשפע המארכות והחוויות הרודפות אחת את רעותה.

דמויות רבות עולות לפני בזו אחר זו, יהודים יקרים מאמינים וטהורים, אשר רבים האורות והצללים בחייהם.

מי יגלה עפר מעיניך ר' יצחק משה, או כפי שכנוהו ר' יצחק משה-לה. יהודי גוף, מהיר תנועה, בעל עינים טרוטות אף ונחפז תמיד לדרכו. עד היום קשה לי להבין איך עמד הגוף הקטן הזה בנטל העול הקשה של החיים. ואיך הכיל הראש הצעיר הזה את שפע התאריכים והמארכות השונים בדיקנות כזאת. תפקידו היה שמש, חזן, בעל קורא, בעל תוקע, מוהל ומסדר חופה וקידושין. בכל הללויות היה מתפלל את תפילת "אל מלא רחמים". הוא הכיר היטב את בית הקברות על מצבותיו הרבות, כל מצבה היתה פרוטה בזכרונו, זכר את "היארצייט" (ימי הזכרון) של אנשי העירה שמתו, והיה אומר קדיש למת שלא השאיר אחריו בן-זכר או אח. וכן למד משניות לזכר המת. לשם עלית נשמה היו נוהגים ביום היארצייט לשתות לחיים ולטעום עוגיות קטנות, הוא היה מספק את הכבוד ומארגן את השתיה. גם זו היתה אחת מפרנסותיו. גם במכירת ציציות, תפילין ומזוזות עסק. הוא היה מעין רשם הקהילה של זמנינו. זכר את כל תאריכי המארכות השונים בעירה, לידות, חתונות! בר-מצוות מיתות שרפות וכו'.

הוא עלה באישיותו ובמדותיו התרומיות על פני מתפללי ביהכ"נ הגדול ששימש שם כחזן העובר לפני התיבה. לכאורה נראה כנכנע ללחץ הגבירים אך לאמיתו של דבר עלה עליהם בתורה ובחכמה ולעומתו נראו כעמי ארצות.

באיזה חיוניות וציוריות היה מעלה זכרונות ברגעי השראה בבית המדרש. ע"י התנור החם במסבת זקנים בני גילו? עיניו הטרוטות נראו כאילו מדלקות באור מיוחד, תמיד היה מתהלך בקומה משפלת וכאן כאילו גבהה קומתו פתאום והספורים הרבים היו נגרים כמאליהם, והד חזק היה להם בלב שומעיו. הוא היה מתאר מארכות שונים מחיי היעריה בעבר. איך חנכו את בית-המדרש, איך חגגו הכנסת ספר תורה חדש, באיזה כבוד ופאר נתקבל רב חדש. איך ארעו מקרי השרפות השונים בעירה או המגפות שפקדוה, הוא היה מעין ספר זכרונות של העירה.

הוא אהב מאוד ללמד תורה, אך מוכרח היה לעסוק בכל ההתעסקויות האלה, כדי לפרנס את משפחתו הגדולה והענפה.

לעת זקנתו נשא אישה שניה אשר ילדה לו שלשה ילדים נוסף על הבנים שהיו לשניהם מנשואיהם הראשונים. כל הנפשות האלה הצטופפו בבית קטנטן שעמד בקצה העירה ע"י האגם שנקרא "סצ'בקו". בתקופת הפשרת השלגים היה האגם עולה על גדותיו וממלא את הבית מים. הבית עמד בנסים כעל כרעי תרנגולת ורב היה אז סבל המשפחה.

כאלה היו חייו של יהודי יקר זה.

והנה עולה לפני דמותו של סבי איצי סמיק ז"ל שכננו אותו רש"י (רבי שלמה יצחק) בניגוד לרבי יצחק משה, שהיה קל תנועה ומהיר בהליכותיו, היה הוא מסורבל, הילוכו איטית בעל מצח רחב וגדול אשר הקמטים בו הביעו חכמה ובינה בלתי משוערים. לא היו בעיות שהובאו לפניו שלא ידע לפתרם, אם סוגיה בתלמוד או פירוש מסובך של פסוק מהתורה, או תעלומות המסתורין מתוך ספר הזהר. הוא אהב לחדור לעמקם של הדברים ולנתחם בשכלו החריף. חכמתו עמדה לו גם בפתרון בעיות חיים שונות. זקנים וצעירים היו באים לשאול בעצתו והוא קבלם בסבר פנים יפות ובחיוך המיוחד שלו. חיוך זה היה שם דבר בעירה וכנוהו "איצע סמיקס שמעכעלה" (חיוכו של איצי סמיקס). כבר בחיוך זה היה מרגיע את האיש שעמד לפניו, הוא היה מתישב ובישוב הדעת, מבלי שהזמן ידחק לו, מעמיד שאלות לפני הבא ומקשיב לדבריו. אח"כ מנתח ומלבן את הדברים, מתיר את הסבך, מוצא מוצא ומייעץ עצה, והאדם היוצא מלפניו היה לבו נעשה קל עליו. ככתוב "אין שמחה כהתרת הספקות".

גם לצעירים שבאו לשאול בעצתו בפתרון בעיות במטימטיקה ובהנדסה, או סוחרים שהסתבחו בחשבונותיהם היה מושיט עזרה פותר את הבעיות ומתיר את הסבך. תמיד נבחר להיות בורר בסכסוכים שונים בעניני מסחר, ירושה ומריבות אחרות. כן נתן עצות ביחס לשידוכים, לשליחת בנים ללמוד בישיבה. וכשנעדר הרב מהעירה היה פוסק גם בעניני כשרות וטריפה. עליו ספרו שפעם באו לפניו להתאונן על בנים שלא נהגו כבוד באמם האלמנה ולא דאגו למחיתה, אמר להם בחיוך על שפתיו: "אין להאשים את הבנים על מעשיהם, הן גם לאדם הראשון לא יכול היה ללמוד זאת מאביו. לאמרה זו היו מהלכים בעירה כליתר אמרותיו שקלעו למטרה.

הוא נלקח כבן טובים העירה אסטילה, כחתן לאחת מבנות סמיקס. (כינוי לבן כפר סמיקוב) שהיה כנראה איש אמיד כיתר יושבי הכפרים שסחרו עם בעלי האחוזות. בצעירותו עסק במסחר, אך בתקופה שאני זוכר אותו היה כבר זקן ובניו פרנסו אותו והיה פנוי ללמוד תורה וחכמה.

הוא ידע על פה את כל התנ"ך, ידע את מיקומה של כל סוגיה מן התלמוד. מחונן היה בכשרונות גדולים ובעל זכרון מיוחד בשטחים שונים.

בבקר היה הולך לביה"כ כשתחת בית שחיו משא כבד. טלית גדולה עם עטרת כסף צהובה מרוב ימים, שני זוגות תפילין של רש"י ורבנו תם, סידור גדול, הספר חוק לישראל והמגן אברהם – שלא מש מידו אף פעם. בקבוק קטן (קרצ'ויקל) של ייש 96% עוגת ביצים (שאייער קיכל) לסעוד את לבו. רק אחרי הטבילה במקוה כשפיאותיו דבוקות וכולו נוטף מים, החל בתפילה. אחרי שהתפלל עיין בספר, החליף דברים עם המתפללים באותה שעה, בעניני תורה וחולין שתה לחיים ורק בשעת הצהרים חזר הביתה.

החשיב מאוד את הכיבודים שהתכבד בהם בקלויז אשר בו התפלל, כגון: קריאה בתורה, פרקי הזמרה בימים הנוראים וקריאת התקיעות. במקרה של מחלה היה אבי ממלא את מקומו.

זוכר אני שהייתי בא תמיד לביתו, בהיותי ילד, יושב על ברכיו והוא היה בוחן אותי בחומש ובתלמוד, תוך כדי בחינה היה מסביר לי הסברות עמוקות מתוך המדרשים והפרושים השונים לתלמוד וחומש ומתבל את דבריו באגדות שונות. ביום ה"ניטל", הוא היום שלפי המסורה מת בו ישו, אסור היה ללמד שנים עשרה שעות רצופות כרגיל, היה יושב ומספר מתוך "ספר הסתרים" על תעלוליהם של יהודה איש קריות וישו. ואנחנו נכדיו הקשבנו רב קשב והאמנו לכל המאורעות המשובנים שישו עף ויהודה עף מעליו ואח"כ הורידו מהשמים וכו'. "ספר הסתרים" היה ספר שסבי אמר שהוא נמסר מדור לדור ויש להצניעו שאיש לא יראה אותו.

עם היותו נתון כלו ללמוד התורה וקיום המצוות היה מרשה לעצמו מפעם לפעם לחרוג ממסגרת חיים זו. הוא אוהב מאוד את הרחיצה בנהר. בחדשי הקיץ החמים היינו, אנו הנכדים, משדלים אותו שילך אתנו לנחל שבעירה לרחוץ בו, במקום לסבול בבית המרחץ. הוא היה נענה לנו. שם היה שוחה בזריזות רבה למרחקים גדולים, מראה לנו כל להטוטים כשהוא שוכב על גבו או שוחה בישיבה וכל זה תוך צהלה ושמחה. מפליא היה לראותו מתחרה בשחיה עם בנו מנשה, שלמד לשחות בהיותו באודסאה בים השחור. מנשה הצטיין בזריזות מפליאה ובכ"ז לא חשש הזקן מהתמודד איתו. ביחד היו שחים לאורך כל הנהר עד קצהו השני, ע"י הכפר קואסוב. זקן היה אז בגיל למעלה משבעים, ואנו הנכדים היינו משתוממים לכחו ולזריזותו. הוא ספר לנו שבנערותו ב"אסטילה" למד את מלאכת השחיה ברחצו בנחל הגדול ה"סטיר" שעבר את העיר.

רבה היתה השפעת סבי עלי. ראיתי בו סמל של חכמה ותבונה, הוא היה נערץ עלי על היותו בעל בטחון ואמונה, מצדיק תמיד את הדין ללא כל מרירות. עליו היו אומרים "כאיצי סמיקס יוריד דמעה ולוי דודיס (יהודי בעל מרה שחורה) יחיד יבוא המשיח". עד היום מאושר אני שעמדה לי זכות בילדותי לחיות במחיצתו ולספוג מאור דמותו הקורנת.

בית המדרש

בילדותי הרביתי לבא לבית המדרש שהיה בשכנות לביתנו, אהבתי להתחכך בין הזקנים שהיו מתקבצים בחרף בשעות אצה"צ ע"י התנור החם. התנור הבריך מרוב המגע והשפשוף של ידי הזקנים שטבק ההרחה צבע אותם בצבעו המיוחד.

שונים היו היהודים הזקנים שהתקבצו ע"י התנור. יודעי-תורה ועמי-ארצות בעלי מרה לבנה ובעלי מרה שחורה, עוברי אורח, אלמונים עזובים וכו'.

זוכר אני את יואל בר-לינס יהודי בעל הומור שאהב מאד לספר על חייו בעבר. היה מרבה ללעוג לגבירים, כי יורד מנכסים היה האיש ובלעגו זה שכח את מרירותו. הוא היה מפליג בדמיונו ומספר סיפורים שונים על שדים ורוחות או על מאורעות שארעו לו במשאו ומתנו עם הגויים, איך הערים הוא עליהם והם עליו. הוא היה מטיב לספר ובכשרון רב צייר ותיאר את הדמויות והמאורעות.

או איציק פיקילס, עם הארץ גדול היה, בעל אחוזה עשיר לשעבר בכפר אוכלופוב. מכל עשרו הרב נשארו לו שתי בנות מבוגרות שלא נשאו ובית גדול בלב העירה שבסוף שנותיו היה מוכרח למוכרו. רגיל היה לספר הרבה על עברו העשיר ועל האנשים הנכבדים שהיו לו קשרים אתם, כמו גינצבורג הידוע שנחשב למיסד קבוצת היהודים המכונים "המתים" - מיוחס לו - היה אומר - עבד באחוזתנו ! בזה כאילו רצה להבליט את יחוסו הגדול. הוא היה מתאר את חיי הפריצים על תענוגותיהם של בתיהם המפוארים ולבושם ההדור והנאה. תמיד היה מוסיף שהוא ובני ביתו היו בין ראשי הקרואים במסיבות אלה זכו לכבוד ולהוקרה מצד נכבדי הגויים. רגיל היה להרבות באמירת תהלים מבלי שידע את מובנה כאילו רצה לכפר על תעלוליו בימי נעוריו.

או מנהלי השוחט שהיה יהודי קפדן וכעסן, כשהיה נכנס לבית-הכנסת היו תיכף מפנים לו מקום ע"י התנור, כי פחדו מהפרצויותיו הקשות וקללותיו הרבות. ידוע היה שהוא רודה ביד קשה באשתו המעירה השניה שנשא לעת זקנה. כשרוחו היתה טובה עליו, לאחר לגימה הטפה המרה, היה מפליג בספורים רבים עפי"ר על חסידי קיניב שהשתיך אליהם. היה מתאר איך היו החסידים עולים בהמוניהם ברגל ל"רבי", מצטופפים בחדריו ובמסדרונותיו ומקשיבים ברטט ובהערצה לתורת הנסתר.

את ספוריו ספר מנהלי בדחילו ורחימו, כשעיניו קורנות ואינו חדל למצוץ את מקטרתו הארוכה. אותי היה שולח להביא לו גחלת בוערת מן התנור. כדי שיוכל להצית את מקטרת שכבתה בינתים. לאות חיבה ותודה הי מעביר את אצבעו הספוגה טבק, על פני כדי שארגיש את נעם מרירות הטבק או שהיה צובט את לחיי בהנאה רבה. שמחתי שזכיתי ליחס אדיב מיהודי קפדן זה שעשה עמי חסד שלא גרשני ואף הרשה לי לשמוע את ספוריו היפים.

כאלה וכאלה טיפוסים מטיפוסים שונים היוו חבורת היהודים שהיתה מתכנסת בבית"מ.

עם ערב בגבור החשכה, כשבחוץ היה שורר קור חזק היתה דלת ביהמ"ד נפתחת מפעם לפעם כשגל של אד חזק היה פורץ פניהם. בכל פעם היתה מתגלה דמות אחרת של יהודי הממהר לתפילת מנחה כשהוא רוצה להנות, אגב מחומו של התנור או יהודי שחזר מהכפר עטוף בסודר, מניח את השק שהיה על שכמו בפרוזדור ונכנס לאולם.

לאט לאט היה מתרבה קהל הבאים ואז היה השמש מדליק את הנרות בפמוטים ותפילת מנחה החלה.

יש שאני מהרהר, לו חיו היהודים נאלה אתנו כיום, מה מבורכת
היתה התרומה שהיו תורמים לספור קורות עירתנו היקרה! אך רצה
הגורל ויהודים יקרים אלה נכרתו ביד אכזריה, אנסה אנכי בכוחי
הדל, להעלות זכרונות מן ההעבר ממה ששמעתי וראיתי בימי
ילדותי ונעורי על קורות עירתנו והחיים בה.

★ ★ ★

קורות העירה.

קשה לקבוע בדיוק את זמן הוסדה של העירה.

ידועה לי השערה שהיא היתה קימת עוד בשנות ת"ח-ות"ט, תקופת חמלניצקי. השערה זו מבוססת על עובדה זו: בבית הקברות הישן היתה מצבה עתיקה אחת שעליה אמרו כי נשארה מתקופת חמלניצקי. זוכר אני שדודתי הידיה היתה נוהגת ללכת בימי הצום לבית קברות זה. שם היתה משטטת ע"י קבר זה שנתקדש בעיני הבריות על היותו שריד יחיד שנשאר מכל הקברות של היהודים שידי הגויים הטמאים לא נגעו בו.

על עתיקותיה של העירה התהלכה מעין אגדה שקימת מנהרה נסתרת מביתו של מוטי רבקס, עד בית הקברות של הגויים. מנהרה זו – כך אמרו – היתה משמשת מחתרת ל"שליאכזה" הפולנית במלחמתם עם חילי חמלניצקי.

עם היותה לפי ההשערה עתיקת ימים ידוע שגבולה וצורתה נקבעו בתקופת חלוקת פולין האחרונה אחרי מלחמת נפוליון כשהציבו את הגבול הסופי בין אוסטריה ורוסיה ובנו קסרקטינים לצבא חיל הספר. רבתה הפרנסה לספוק צרכיו השונים של הצבא: צרכי אוכל, בגדים נעלים וכו'. סביב הקסרקטין התחילו להתרכז יהודים והתישבו שם בקביעות וכך קבלה העיריה את צורתה באותה תקופה, על-יד הדרך הראשית שקשרה את העירה לאורכו מצפון ולגבול האוסטרי מדרום נבנו בתי העירה. כשכנסיה קטולית סגרה עליה בכניסה אליה שתי כנסיות פרבוסלביות ביציאה ומסביב לה השכונות של הגויים. כל אלה כאילו במתכון שמו גבול להתפשטותם ולכן כה צפופים היו הבתים, בית נגע בבית ללא רווח ביניהם.

רוב האדמות שבסביבה היו שייכות לבעל האחוזה הגרף בסלין שקבל אותן. כנראה במתנה מהממשלה בזמן הכבוש במטרה להפוך חבל ארץ זה לאוקראיני טהור. הוא חלק חלקות קטנות מהאדמה זו לאכרים העניים שעבדו אצל הפריצים הפולנים והם הוו את שתי השכונות שהקיפו ת העירה.

כנראה שגם בנית הכנסיה הפרבוסלבית הגדולה והמפוארת היתה מכונת להפוך את המקום לחבל ארץ אוקראיני. כשהפולנים התחילו לבנות באותו זמן כנסיה קטולית הפסיקו השלטונות את הבניה והבנין עמד גמור למחצה עד גמר מלחמת העולם הראשונה.

העירה שעמדה על הגבול בין גליציה ואוקראינה היתה נתונה להשפעת גליציה יותר מאשר להשפעת רוסיה, כי הקשר הכלכלי עם גליציה היה הדוק יותר. יתכן שזה היה הגורם העיקרי להשפעת תנועת החסידות שעברה מגליציה אליה. חסידים נלהבים ל"רביים" מגליציה היו רבים בעירה: חסידי בלז, חסידי סאסב וחסידי אולסק. העירות השכונות, אורחוב, פוריץק וברטסצקה לא היו מושפעות מחסידות גליציה כמו עירתנו כי הן היו רחוקות יותר מהגבול.

תנאיה המיוחדים של העירה הטביעו את חותמם על אורחות החיים וההוי שבה, בחלקו היה מושפע מחיי היהודים בגליציה ובחלקו –

מחיי היהודים בעירות האוקראיניות. בטוי לכך היה הלבוש המאכלים, צורת שמירת החגים, דרך הלימוד בחדר וכו'.

הישוב בעירה היה מורכב מבתי אבות. כל בית אב כלל משפחות רבות ונקרא על שם אחד מראשי המשפחה החשובים, או על שם מקום המוצא שלו למשל: די מאירס, די פייכמנס, או די רזושציבר, די סמיקס וכו'.

קבוצה מיוחדת בין בתי אבות אלה היו מספר משפחות שכינו את עצמן בשם "המתים". הם היו די-סהרמוניה לתושבי העירה במראיהם החיצוני ובהליכותיהם היוצרות. הם היו מדקדקים פחות בקיום המצוות והשתדלו לחקות את מנהגי הגויים.

היו בתי אבות בין תושבי העירה שמשפחותיהם השתיכו למשפחות היהודיות שגרו בכפרים שבסביבת העירה.

מקורות הפרנסה בעירה.

מקור הפרנסה העיקרי היה המסחר בתוצרת החקלאות המבורכת של האכרים ובעלי האחוזות שבסביבה. היהודים היו קונים את התוצרת ומוכרים אותה לסוחרים היהודים שבאו מעבר לגבול, מגליציה הקרובה. היו ביניהם גם שבאו מגליציה לקנות את הסחורות מאנשי העירה התבלט במיוחד יהודי בשם בלדש. יהודי זה היה חולש על כל המסחר הזעיר בעירה, היה קונה הכל: פשתה בלתי מעובדת, חוטי פשתה, בדים גסים עשויים מפשתה, עורות, חוטי-צמר, שערות חזיר לתעשית מברשות, נוצות וכו'. הוא קבע את המחירים לפי טיב התוצרת והסוחרים היהודים היו תלויים בו.

זוכר אני את היהודי הזה, כשהוא לבש קפוטת ארכה ששוליה מתבדרים ברוח וזקנו ופאותיו מכוסים נוצות ושערות שהתעופפו מן הסחורות שטפל, הוא היה קצר רואי, עיניו שרוטות ועליהן הרכיב משקפים שחורים. ראיתו הלקויה לא הפריע לו לראות כל חסרון ולו הקל שבקלים, בסחורות שהובאו לפניו. אחריו נהרו סוחרים רבים למכר לו את סחורתם ולקבל את הפדיון. עפ"י חות-דעתו ידעו לכוון את עסקיהם ולפי גזר-דינו נקבעו המחירים, על כל המסחר חלש בלדש זה.

חלק גדול מאנשי העירה התקיים ממחירת סחורות שונות לאכרים ולתושבי העירה. את הסחורות האלה הביאו מהערים הגדולות שבסביבה: לוצק, לודמיר וכו' ומכרום לחנונים. היו העירה חנויות מכלת, מנופקטורה, חנויות למיני סדקית לכלי-בית ומטבח וכו'. גם "ירידים" התקיימו בעירה, בהם הביאו הגויים והיהודים את סחורתם למכירה.

הספק עיקרי לתצרכת לנחיות השונות החל במכלת ושמונים וגמר בסדקית ובדים היה אבי ז"ל (שקראו לו בעריל סמיקס) היה נוסע פעמים בשבוע ללוצק. עם עגלות ריקות אחדות, וחוזר כעבור כמה ימים, כשהן עמוסות סחורות למיניהן. הלקוחות שלו, בעלי החנויות היו מזמינים אצלו את הסחורות הנדרשות ולפי הזמנות אלה היינו, אנו הילדים מחלקים את הסחורות לחנויות. רק האמידים שבסוחרים היו נוסעים בעצמם ללוצק לקנות את סחורתם.

חלק נכבד של המסחר בעירה היה המסחר בתבואות. אלה היו סוחרים אמידים שספקו אותן לסוחרים סיטונאים שבאו מגליציה. הם קנו את מיני התבואה השונים באלומות ולא בגרעינים. אפשר היה לראות שורות עגלות ארכה, עמוסות אלומות שבליים, עוברת בתוך העירה ומעלה ענני-אבק. אנו הילדים היינו רצים אחרי העגלות ומציאים מתוכן שיבליים להנאתנו.

עוד ענף מסחרי היה נפוץ בעירה - המסחר בביצים. היהודים שעברו בכפרים היו קונים מהאכרים הרבה ביצים, אוספים אותן למקום מיוחד, אורזים אותן בארגזים גדולים ושולחים לחוץ לארץ עד הולנד וגרמניה הגיעה סחורה זו.

היו יהודים שעסקו בחרף בפטום רבבות אוזים שקנו אצל הגויים כשהאוזים היו שמנים וכבדי-משקל שחטום ושלחום בעגלות לגליציה.

גם מלאכה ועשיה זעירה היו בעירה. בעלי מלאכה רבים היו בין תושבי העירה: סנדלרים, נגרים, חיטים, בנאים, פחחים, אופים וכו'. היו בתי-בד לתעשית שמן טחנות קטנות לטחינת גריסים שונים, מכונות לקצוץ תבן "סידקרני" ומכונה לשפוף הצמר הגס שהביאו הגויים.

בתקופת החרף, בחודשי הצום של הנוצרים, היו הגויים אסורים באכילת בשר והרבו להשתמש במאכליהם בשמן שהוכן בבית הבד שבעירה. האכרים היו באים לעירה בלויית בני משפחתם, מתישבים על יד בית-הבד ומחכים לבא תורם למסירת הגרעינים לטחינה. את עיסת השמן הטחונה היו מקבלים לידיהם, שמים אותה בתוך גיגיות גדולות, לשים אותה בידיהם ואחר היה בעל בית-הבד מכניס אותה לתוך דוד חם משם למכבש ורק אז התקבל שמן. פסלת השמן (הכוספה) היתה משמשת לפיטום הבהמות והחזירים.

על אף היותנו עירת-ספר לא נתפתו אנשי העירה לפרנסות קלות הקשורות בהברחת סחורות אסורות, כמו טבק, י"ש ויתר היינות האסורים, כי עקרונות מוסרים שלטו בחיי העירה.

רב אנשי העירה עבדו ופרנסו את עצמם בעמל וביגיעה רבה כי מצער היה הרווח שנתן להם על מסחרם ועבודתם. אך היו אנשים שלא יכלו לקחת חלק בחיי המסחר והמלאכה, מהיותם זקנים, נכים ואלמנות וכו'. להם דאגו נשים צדקניות שהיו אוספות נדבות למענם. היתה להן קרן מיוחדת ל"מתן בסתר", היתה זו נדבה שנתנו לנצרך בסתר מבלי שאיש יראה או מבלי שהוא ירגיש שזוהי נדבה. נשים צדקניות אלה היו עובדות ללא לאות: מבקרות בבתים של חולים ונזקקים ומושיטות להם עזרה לפי הצרך, למי סעד של רופא, למי טפול ועזרה במשק הבית ולמי דאגה ליתומים.

תמונה זו של חיי המסחר והמלאכה בעירה, היתה קיימת עד מלחמת העולם הראשונה ב-1914, מאז נשתנו פני הדברים מעיקרם.

בתקופת המלחמה נתק הקשר עם ערי רוסיה הגדולות לחלוטין. העירה היתה בשטח שלטונם של האוסטרים והם הגבילו מאד את המסחר והתנועה. אי אפשר היה להשיג סחורות וכמו-כן אי אפשר היה להעבירן. כל המאמצים התרכזו, עתה, בהשגת הסחורות

הדרושות לספוק צרכיהם של בני העירה והאפשרות להשיגן היתה רק בגליציה, שלא היתה עשירה בתוצרת ובסחורות. עסקי-המסחר היו כרוכים עתה בקשיים רבים ובסכנות. קדם כל היה קשה לקבל רשיון של נסיעה ממקום למקום, וכשקבלו רשיון היה צריך בנסיעה ארכה מאד כדי להביא את הדרוש. פקוח חמור הוטל על הסחורות השונות, והפקחים לא נמנעו מקחת סחורות ופצצים שנראו להם. הרבה פרנסות שהיו כבוד לבעליהן נפסקו. סוחרים היעירות, סוחרים התבואות הסיטונאים, סוחרים הביצים וסוחרים הבהמות שבתו מעבודתם.

אז נחלצו הצעירים לעזרת הוריהם. הם לא היו משועבדים למסר המסחר שהיה קים לפני כן ונרתמו לעל השגת הפרנסה על-ידי זה שסכנו את עצמם בכל מיני סכנות, בנסיעה בדרכים ובעסקם במסחר אסור עם הצבא. יציבות החיים הכלכליים נתערערה: היו עליות וירידות במחירים. קפיצות שונות בכמות הסחורות וכן סחורות רבות נעלמו: נפט, סכר, מלח, כלים ובדים שונים. המחסור בסחורות שתק גם את המלאכה והיו מחוסרי פרנסה מצב מיוחד זה שנה גם את ההוי המסרתי של העירה על ארץ חיה ומהנגיה. רבו היורדים מנכסיהם שכווננו את חיי העירה בזמן עלייתם. העירה, שחיי אנשיה היו דרוכים תמיד, הואט קצב פעילותה והדור הצעיר שנשא בעל החיים הכלכליים התחיל לכוון גם את החיים החברתיים והתרבותיים.

כאלה היו פני החיים בעירה עד גמר מלחמת העולם הראשונה, שאז עברה עירנתנו לשלטון הפולנים. עם שנוי המשמרות, חל מפנה מיוחד בכל שטחי החיים ועדים לצורת החיים החדשה לא היינו אנו, הנער בני גילי, כי עזבנוה ועלינו ארצה.

החיים החברתיים והתרבותיים בעירה

היו מוסדות מיוחדים שנהלו את חיה החברתיים העניינים הקשורים עם השלטונות התנהלו ע"י בא-כחם, שהתמנה על ידם לבהסכמת התושבים ובין השלטונות. הוא היה רושם את כל הלידות והמתות, הנשואים והגרושים. באמצאותו קבלו רשיונות לקניות שונות, רשיונות נסיעה לחו"ל, פספורטים, פקודות בענייני גיוס לצבא וכו'.

כל העניינים האחרים הקשורים לכלל התושבים התנהלו על ידם באופן המיוחד להם. כשהופיע ענין על הפרק, כגון: מנוי שוחט, סדור בית מטבחים (הטקסה), בנית בית מרחץ, הנהלת בית קברות וכו', היה העניין נדון תחלה בין מנחה למעריב ע"י קבוצות קבוצות של אנשים שהתקהלו מעצמם. בשבת אחרי תפילת שחרית, לפני קריאת התורה, התקיימו אספות בכל בתי-הכנסת שבעירה. עסקני הצבור היו מספרים לקהל על הענין העומד על הפרק, מציעים את הצעותיהם ואז החלו הווכחים שבהם היו מתגלים חלוקי דעות נכרים. לבסוף, אחרי קבלת החלטות מנו אנשים להוצאה לפעל. כל בית-כנסת בחר בקבוצת אנשים, וקבוצות אלה נפגשו ותאמו את פעולתם.

בית הכנסת התנהל ע"י ממונה מטעם המתפללים, הוא הגבאי. תפקידו היה לדאג לנקיון ביהכ"נ, למאור, לחמום בחרף, למנות

חזן, לספק ספרי קדש: ש"ס, פוסקים, עין יעקב וכו'. הכסף הנדרש להוצאות נגבה ע"י האנשים שעלו לתורה או על-ידי נדבנים עשירים.

ביהכ"נ שמש לא רק תפלה אלא היה מרכז חיי החברה, שם נחתכו כל עניני הצבור, וכן נתקמו שם גם פגישות פרטיות לענינים שונים בין תפלה למשנה. מי שלבו חשק בתורה, היה נשאר אחרי התפלה בביהכ"נ ומעין בגמרא, בתלמוד וביתר הספרים, היו גם חוגים ללמוד משניות ותלמוד. הרב, או אחד הלמדנים שעירה, היה אוסף סביבו מספר אנשים שהיו מעונינים בלמוד התורה והיה מלמד. הלמודים התקמו עפי"ר בערב, אחרי תפילת מעריב בגמר פרק או מסכת היו עורכים מעין מסבה, שותים "לחיים" ואח"כ מתחילים במסכת חדשה. היה חוג מיוחד לאומרי תהילים, "תהילים זוגרס". בהשכמת הבקר של יום השבת היו קמים, טובלים במקוה והולכים לביהכ"נ, שם קוראים את פרקי התהילים כךם מראשיתם ועד סופם.

תכונה מיוחדת היתה מרגשת בשבתות, בהן בקר אחד מ"הרבים" של החסידים, בבית כנסת אחד התכנסו חסידים מבתי כנסיות שונים והתפללו יחד מתוך התעלות מיוחדת. אחרי התפלה לוח צבור החסידים את ה"רבי" אל מארחו, שהיה עפי"ר אחד מגבירי העירה. מצוה מיוחדת היתה לאכל מהשירים שהשאר ה"רבי" וע"כ בגמר סעודתם בביתם היו החסידים חוזרים אליו שוב, טועמים מן השירים שלו טעימות מזה ואח"כ היה מפליג בדברי תורה וחכמה. עם זאת השבת היו מתאספים שוב אצל ה"רבי" למלוה מלכה ואז היתה האכילה והשתיה כיד המלך. ההתלהבות היתה מגיעה לשיאה בזמירות ורקודים עד עלות השחר.

עם התקרב החגים היו מתרבות ההכנות. הגבאים של בתי הכנסת השונים היו דואגים לסידור בתי הכנסיות ונקוים, היו מבריקים את הפמוטים והמנורות התלויות (הנג-ליכטר). כל ביכ"נ השתדל להשיג חזן בעל קול נאה ויש שהביאוהו אפילו מחוץ לארץ.

התפלה בימי החגים התנהלה באוירה של קדושה עליה, בעיקר בימים הנוראים. יהודים מאמינים היו מתמכרים לתפלות השונות מתוך עלית נשמה. ביהכ"נ היה מקום של לכוד נשמת האומה המתענה בגלותה ונכספת לגאולה שלמה.

ביהכ"נ היה מרכז רוחני וחברתי ליהודי העירה, אך הם לא הסתפקו רק בספוק צרכיהם הרוחניים כ"א דאגו דאגה רבה לחנוך ילדיהם.

כל יהודי השתדל להכניס את ילדו לחדר שבו "היה מלמד דרדק" טוב שילמדו לקרא בסדור. בגיל שלש היו ההורים מביאים את ילדם אל ה"חדר", כשהוא עטוף בטלית, שם ערכו מעין מסבה קטנה לכבוד המאורע. המלמד היה מושיב את הילד על ברכיו כשאביו ואמו, סבו וסבתו עומדים סביבו ופניהם מביעות שמחה על שזכו להכניסו לעל של למוד התורה. הרבי היה מוציא סדור מיוחד ובו אותיות אלף בית גדולות והעביר עליהן את ה"טייטל" שבידו. (הטייטל היתה ידית עשויה עצם שנועדה לציין את המקום שקוראים בו). על כל אות שהראה ה"רבי" נזרקה מלמעלה סכריה. כאלו מלאך טוב שלחה מתנה לילד. אחרי קבלת-פנים זו נחשב הילד בן שלש, לתלמיד שנשא בעל הלמודים.

בהגיע הילד לגיל חמש, אחרי שידע לקרא, התחיל לומד חומש. גם מארע זה, שהיה חשוב בעיני ההורים, הדגש במיוחד. בשבת, שלפני התחלת הלמוד בחומש, היו ההורים מגישים כבוד מיוחד בבית-המדרש. בבית הורי הילד היו מתכנסים קרובי המשפחה והילד היה דורש דרשה מיוחדת ש"הרבי" הכין לו. זוכר אני את היום הזה בביתנו, העמידוני על כיסא לפני כל המסובים וה"רבי" שאלני שאלות שונות ועלי היה לענות לו עליהן. בא הנה, ילדי! – אמר הרבי, ואני עניתי לו: "אינני עוד ילד, בחור גדול אני!" (א גנץ פיין בחר'ל) "אם בחור גדול הנך, אמר נא לי "מהי פרשת השבוע?" ואז אמרתי לו את שם פרשת השבוע ובארתי לו את מובן המלה. היתה זו פרשת "ויקרא" ואני בארתי לו לעיני כל הקהל כי משה קרא את דבריו לפני בני ישראל בהיותם במדבר.

בגיל של שבע שנים, אחרי שלמד הילד חומש ורש"י עבר לחדר אחר ללמד גמרא. למוד זה לא היה מגבל בזמן ולא כל האבות ראו להם חובה ללמד אותו לילדיהם.

התלמידים שהצטינו בלמודי הגמרא ונפשם חשקה בהמשך הלמודים התורניים, נסעו ללמד באחת הישיבות שהיו בלוצק, רובנה, זבול, קישינוב או סלובודקא. התלמידים התקיימו מאכילה בבתי הגבירים (אסן טאג) ושקדו שם על למודיהם. היו ביניהם כאלה שהגיעו לסמיכות לרבנות.

תקופה חדשה בחיי העירה

הדי רוחות הקדמה וההשכלה שנשבו ברוסיה בתחלת המאה העשרים ולפניה, הגיעו גם לעירתנו. בהיותה עירת גבול היו מזדמנים אליה מפעם לפעם יהודים שברחו מרוסיה מטעמים פוליטיים. בהתעכבם בעירה, עד שעברו את הגבול, היו מספרים על הרוחות המנשבות ברחבי רוסיה הגדולה, על ההתקוממות והמרד נגד משטר הצאר, השביתות הרבות וכו'. גם על הנער היהודי ספרו, על רצונו ללמד ולהתמשכל ולקחת חלק בחיים של המדינה הגדולה הזו. היה רצון לחרג מהחוג הצר של החיים המגבלים בתחום המושב.

דברים אלה מצאו אذن קשבת אצל חלק מצעירי העירה, אחדים מהם יצאו למרחקים, לערי רוסיה, ללמד ולהתמשכל שם וכן לראות את החיים האחרים מקרוב. בחזרם לעירה נתנו דחיפה לשנוי החיים החד-גוונים שבמקום. הם סדרו חוגים ללמוד השפה הרוסית, מדעי החברה, ספרות רוסית וכו'. היו גם נסיונות לפתח חדר מתוקן "מודרני".

גם הדי התנועה הציונית המדינית, שהתחילה עם הופעתו של הרצל על הבמה הפוליטית היהודית, הגיעו לעירה. האנשים התחילו להתעניין ולעקב את מהלך העניינים בתנועה הציונית, בקונגרסים הציונים, בעליה ובהתישבות בארץ, חתמו על העתונות היהודית בעברית ובאידיש: הצפירה, הזמן, המאמענט ההינט וכו'. חלק מהצעירים למדו באפן עצמאי את השפה העברית והגיעו לדרגת ידיעות כזו שיכלו לשמש מורים לנער שרצה לדעת את השפה. זכורים לי פנחס וזה, ברוך סוסיס ובתקופה מאוחרת יותר יוסף ספרא, פסח ומשה קיפר ששמשו מורים לעברית בעירתנו.

בהתחלה התנגשו הצעירים עם הקנאים שבעירה שראו בחריגה מהחיים המקובלים סכנה למסרת שהתקדשה במשך דורות. המאבק היה קשה. הבחורים שהיו תלויים בהוריהם מבחינה כלכלית, הרגישו לחץ כבד אך להשלים עם המקובל לא יכלו בשום אופן, ומצאו מוצא בעזיבת המקום, חלק נסע לרוסיה, חלק – לאמריקה וכו'. אך נמצאו כאלה שהזניחו את המערכה ונכנעו, נכנסו בעל משפחה והמשיכו לחיות את חיי הוריהם.

אך למרות הכשלונות והעזיבה היה המשך להתעוררות זו. זוכר אני כשגמרתי את חק למודי אצל המלמד הדודקי ולפי המקובל הייתי צריך להכנס ללמד גמרא בחדר השני, נדבר אבי עם עוד חמשה מאנשי העירה לשכר לנו מורה מיוחד שילמדנו, נוסף על למודי הקדש, למודי חול: השפה העברית על דקדוקה, ספרות עברית, הסטוריה, חשבון וכו'. המורה שלנו היה אליעזר פייס, בחור משכיל שלמד בעצמו כיתר המשכילים בזמנו. הוא הצליח לעורר בלבנו חבה לספרות העברית, לתולדות עמנו וכן עורר בנו רגשות לאומיים חזקים מאד.

זכורה לי תמונה אחת שנחרתה עמוק בזכרוני. ביום תשעה באב אחד, כאשר ספר לנו מורנו האהוב מספורי החורבן, קרא לפננו את מגלת איכה ושלב אליה את אגדות החורבן, פרץ חברי היקר לייב גוז בבכי ומשלא יכול להמשיך לשמע את דברי המורה, יצא מן החדר. יש לו לב יהודי חם – אמר עליו המורה.

אנחנו לא היינו היחידים שהתחלנו בלמודים חלוניים, היו עוד קבוצות שהתארגנו לכך, נערים ובוגרים התמסרו ללמודים מתוך תשוקה מיוחדת. הבנות שעד אז לא למדו בכלל, התחילו ללמד קרא וכתב וכן למודים אחרים.

הספריה הקטנה שהיתה בעירה, ספקה ספרי קריאה שונים. הספרים היו ברובם מן הספרות היפה בעברית, באידיש וברוסית. היה גם בזה חדוש מהמקובל ופעולת הספרים עלינו היתה אף היא תרומה לרוח הקדמה.

כך נמשכו הדברים עד מלחמת העולם הראשונה, שאז חל מפנה חריף בחיי הנער בעירה.

גורם חשוב להתפתחות הכוון החדש היה מינויו של ר' פנחס וינר ז"ל לרב בעירה וכך היה המעשה. מלחמת חסידי טריסק בחסידי בלז ואולסק בקשר למנוי רב חדש בעירה, נמשכה שנים רבות. המחלוקת היתה קשה מאד ולוותה לפעמים בתגרות ידיים ובמהלומות קשות אשר גם הצעירים שבעירה לקחו חלק בהן. הריב הסתיים בנצחון חסידי טריסק ושלוח הרב של חסידי בלז ואולסק מן העירה. ואז התמנה ר' פנחס וינר ז"ל לרב בעירה. הוא היה תלמיד חכם, ידען גדול ומתקדם בדעותיו. הוא למד גמרא ותלמוד אנשים שונים שפנו אליו. דודי אהרון שהיה אח"כ רב בעירה למד תורה מפיו במשך שנים רבות. גם חברי ישראל וקמן ואנכי זכינו לשמע מפיו שעורים בתלמוד במשך חרף אחד. בשעות הבקר המקדמות, היינו באים לקליוז והוא היה מלמדנו את מסכת "נדרים", אחת המסכתות הקשות בתלמוד.

ר' פנחס זה, נטה לציונות והיה קורא בהתענינות את העתונים שנכתבו בעברית ובאידיש: הצפירה ה"מאמענט", ה"היינט" וכו'. הוא התקרב מאד אל הצעירים המשכילים שבעירה והיה משוחח אתם על עניני תרבות ופוליטיקה. התקרבותו לצעירים החלישה את התנגדות ההורים לרוחות החדשות. לא ראו בצעירים אפיקורסים גדולים, אם ר' פנחס מעורב ביניהם והיציאה לתרבות רעה לא נראתה בה חריפה בעיניהם.

בתקופת המלחמה, כשהדרכים היו בחזקת סכנה וכל המסחר היה כרוך בקשיים מיוחדים, כנ"ל, לקחו הצעירים חלק גדול בנהול העסקים. הם הרגישו את עצמם בלתי תלויים מבחינה כלכלית וחפשיים בהוצאות כספים לצרכים תרבותיים שנראו בעיניהם אף הם אם הוריהם התנגדו לכך. לרגלי המסחר, היו נוסעים לערים הקרובות ובאו במגע עם החיים היהודיים המתקדמים. מצד אחד הו מקור השפעה גדול הערים ברסטצ'קה ולוצק שנמצאו בתקופת המלחמה תחת שלטון הרוסים והשפעו מהכוחות המהפכניות של רוסיה ומצד שני גדולה היתה השפעתה של העיר לבוב שהיה בה מרכז יהודי גדול, בעל תרבות גבוהה יהודית וכלכלית. בערים אלה היתה תסיסה ציונית גדולה שהתבטאה בכל שטחי החיים. נפתחו בתי ספר עבריים, הוקמו ספריות עבריות גדולות, החלו בפעולות תרבותיות שונות הוכנו הצגות בעברית וגם אסיפות עם גדולות היו נערכות לעתים מזומנות. המגע עם החיים תוססים אלה פעל את שלו והחלה פעולה תרבותית וציונית ענפה בעירה.

באותה תקופה השתקע בעירה המורה יוסף ספרא. הוא היה מורה מחונן, בעל ידיעות רחבות במקצועות העבריים. ולמד קבוצות שונות את השפה העברית וספרותה וכן הסטוריה עברית וכללית. אתנו קרא את הספרות הציונית "מדינת היהודים" של הרצל, כתבי אחד העם וכו'. הלמוד היה מלווה וכוחים נלהבים שעוררו את הלבבות וקרבות לציונות.

אחד הבחורים שהמריץ אותנו לפעולות תרבותיות נועזות היה אליעזר הוכברג שחזר מאמריקה באותו זמן והתלהב מאד לפעולה הצבורית הזו. הוא היה בחור בעל דמיון עשיר ובעל העזה. התלהבותו דבקה בנו ובהדרכתו פתחנו מועדון בו היו מתאספים הנערים והנערות שבעירה, לשמע הרצאות בנושאים תרבותיים שונים, גם וכוחים על בעיות חברתיות וציוניות התנהלו שם. התחלנו בהכנת הצגות שונות באידיש, אשר הוכברג בייס אותן.

ספריה גדולה הוקמה במקום, נקנו ספרים רבים בערים הקרובות, חתמנו על העתונות העברית והאידיש שיצאה בעיקר בורשה וגם עיתונות עברית מהארץ. הנער התחיל קורא את הספרות העברית החדשה ואת העתונות המגוונת ואפקים חדשים נפתחו לפניו. התחלנו בפעולה רחבה למען אסף תרומות לקה"ק. נערכו נשפים מיוחדים שהכנסתם היתה מקודשת לקה"ק, בביהכ"נ העמדו קערות מיוחדות שלתוכן נתרמו תרומות, בחתונות ובשמחות אחרות נאספו כספים, נמכרו בולי קה"ק וכו'.

יסדנו ביי"ס עממי בו למדו הילדים את השפה העברית והרוסית. בדרכים שונות אספנו כספים להוצאות ביה"ס. בית הדואר שהתפנה שמש בנין לבית-הספר. מלוצק הבאנו מורה את פלמנבאום שהיה אדם

מכשר מאד בשטחים שונים. הוא היה מדקלם וקורא להפליא. אם בואו לעירה תקף בולמוס למודים את הכל. הוא למד בעיקר את השפה הרוסית. גדולים וקטנים למדו מתוך התלהבות אצל מורה מחונן זה. בערבים היו מתקבצים בחדרו בני הנער והוא עם אשתו הפליאו לשיר דואטים באידיש וברוסית, מיטב השירה העממית. היה זה חדוש רב ערך לשמע שירה זו.

הפעולות התרבותיות התרחבו גם מחוץ לעירה. נוצר קשר עם הנער שבעירות הקרובות, החלו חלופי בקורים וחלופי דעות. ההתקדמות עלתה וגאתה.

הפעילים בכל המפעלים האלה היו חברי וחברותי, בני גילי שהתארגנו באגודה שכנינו אותה בשם "אגודת צעירי ציון". האגודה הוקמה אחרי כמה אספות ודיונים על מטרותיה. מקום מפגש היה לנו המועדון שהקמנו. בחרנו ועד, יצרנו תקנון ואף חותמת מיוחדת הכינונו לחתם בה על המכתבים ששלחנו.

עתה כשהינו חבורה מלוכדת, התחילו מצטרפים אלינו בחורות ובחורים מחוגים אחרים, אלמנטים רחוקים מהערכים המתקדמים שטפחנו. ואמנם הצלחנו לצרף אלינו רבים מבני הנער של העירה.

המלחמה נגמרה. המארכות התחילו להתפתח בקצב הולך וגובר והנה הגיעה אלינו הידיעה על הצהרת בלפור והכרת חבר הלאומים בבית לאומי לעמנו בא"י. אין לתאר את ההתלהבות שאחזה את כל העירה. אספת עם גדולה נערכה בככר השוק. הוקמה במה מיוחדת שקושטה בירק, בפרחים ובדגלי תכלת-לבן. קהל רב מקושט בבגדי-חג וענוד סרטי קה"ק התאסף במגרש. נשאו נאומים נלהבים על גודל השעה. גם ר' פנחס ויינר נשא נאום ציוני נלהב. עם תם העצרת התארגנה מאליה תהלוכה רבת משתתפים ובראשה רכבו פרשים מבני הנער כשהם אוחזים בידיהם דגלים. לכל אורך הכביש עברה התהלוכה בשירה ובתרועות שמחה.

בכל יום הגיעו שמועות חדשות: ועד הצירים הגיע לארץ עם ויצמן בראשו, נציב יהודי עומד לבא לארץ, והעיקר... יהודים עולים ארצה! האמנם? עולים לארץ ואנו נשאר כאן? כמאליה צצה החלטה לעלות לארץ ויהי מה! ראשון לעולים היה אברהם הירשפלד שהצטרף לקבוצת עולים מלוצק ואורוכוב שהלכו ברגל לתחנת הרכבת בסטינוב.

זוכר אני, בהגיע השמועה שחבורת העולים מתקרבת לעירה יצאו המונים לפגשם בדרכם. גאים היינו לראות את בן-עירتنا אברהם הירשפלד ביניהם. הרב ברך אותם ע"י ביתו ואנשים כבדום בפרות, בכריכים ובמתנות שונות. הקהל לווה אותם עד תחנת הרכבת שהיתה מרוחקת מהעירה. לא אשכח את הרגע כשראינו אותם צועדים עם התרמילים על שכמם ופניהם צוהלים מהתרגשות. החלום הפך למציאות, אנשים עולים לארץ-ישראל!

מיד התחלנו, גם אנו, להתכונן לעליה לארץ. רבים היו הקשיים. היה הכרח להשיג רשיונות נסיעה מורשה, חכינו לרשיונות עליה מהארץ, לשחרור מהצבא וכו'. כעבר שנה, בדצמבר 1921 עלתה קבוצתנו לארץ. יעקב לינדין צבי ינטיס ויעקב קבצן ז"ל (שברגע האחרון עוכבה נסיעתו, ונרצח אח"כ בידי האוקראינים). זכינו

וחלק נכר מבני-עירתנו עלו לארץ. כל אחד שומר בלבו את אהבתו לעירה היקרה שנכחדה. אכן, איננה עוד העירה אך בלב כל אחד מאתנו שמורים זכרונות יקרים עליה, נעלה אותם על הניר ויהיו זכרון עד על עברנו המברך לנו ולבנינו אחרינו.

יהי זכרה ברוך !

צבי ינאי (ינטיס)

מתוך יומנה של זלדה שרגיל ז"ל הובא ע"י בוני שרגיל

לזכר אחיותי דבורה, לאה, חנה, זלדה ומשפחותיהן.

שיד הצורר האכזרית של עמנו הכריתה.

שורות אלה מוקדשות להן "למען ידע דור אחרון", את אשר עולל לנו הצורר ימח שמו וישמור זאת בזיכרוננו.

ימסרו בזה דברים מיומנה של אחותי ז"ל.

החלוצה שמטען בגדיה הגיע ארצה ואותה החזירו מקונסטנציה בגלל פרוץ המלחמה, שמורים אתי הבגדים לזכרון זכר אחות אבודה. האוכל לשכח ולהנחם?

הנה קטעים מיומנה בהכשרה:

מכתב מאמא

בתי היקרה, כותבת את שהקיבוץ הוא בית-ספר טוב פרוזדור לחיים, לו יהיה כדבריד, אולם עני לי, במטותה, אימתי תגמרי את בית-הספר הזה? זכרי-נא כי שנות הנעורים חולפות מהר. ראי, שמרי על כבודך בנכר לבל יפגע חלילה, אינך "אבי ווער" אלא ביתו של אברהם לייב. אל תהיי פזיזה הזהרי מלהתאהב בבחור שנזדמן בדרכך או סתם במקרה או בסתם חלוץ. אימך זוכרת אותך תמיד, אל תשכחי - בהשכמה ולפני השינה לקרא קריאת שמע....

אמא יקרה!

ממכתבך החביב עולה קולך הנעים והטוב. בקראי בו נדמה לי כי את משוחחת עמי. גם אני אשתדל להמשיך שיחתנו זו. שיחה שבכתב, מבקשת את ממני שאחזור הביתה, אולם לצערי לא אוכל הפעם למלא רצונך, רבים הגעגועים אליכם, ורבה העבודה כאן, ואת עוצי עצה: מה קודם? את בודאי תחשבי בליבך: "העבודה למען הכלל מוליכה אותך שולל, משכיחה מלבך את שמחת החיים - לא-כן אמא".

כל הישג שלנו מביא עמו שמחה, התרוממות בנפש ומקרב אותנו למטרה לעלות ארצה, חבל שאת רחוקה ממני ואינך יכולה להשתתף בשמחתנו. אמא, ודאי תביני לרוחי ואת אשר לא תביני הרגישי בחוש במיוחד שבו מחונן כל לב אם.

ועוד שורות מיומנה:

"חצות לילה, רק אני לבדי ערה, הרוח כאילו נותקה משרשרתה ומיללת מעבר לחלון, על לחיי השמשות המשוחרות נגרות טיפות טפות.

היום מלאה שנה מאז באתי לקיבוץ. זכור לי יפה יום צאתי להכשרה, מלוי שנסעו אתי היו רציננים וקודרים ורעדו מקור - ואני לבי התרונן בקרבי ורוח אביב פיעמתני. שנה עברה, שנה השקולה כנגד כל שנות חיי הקודמות. השאירה בי סימנים בכל גופי. עורי נתקשה,

וידי כוסו יבלות, נשתנתי כולי, הנני אני ולא אני. דבורי נשתנה ואני בתו של אברהם לב החנוני, נעשיתי אדם אחר. עברו עלי כאן ימים קשים, ימים של רוגז וצער, חבלי הסתגלות, אבל אחריהם באו ימים טובים, שקטים, שמחו את זכר הראשונים.

אתם כותבים לי: החברות התחתנו, בנו להן קן ובית, ואת?... אבא מסכן, יודעת אני כי האושר שלהן, לא לאורך ימים הוא. רואה אני את "הגליקען" של אחיותי, לכתי לקיבוץ הכשרה אינה הרפתקה רומנטית, לא באתי בכדי לעזור, ולבקש לי דרכים קלות, אל תשאל עד מתי? אם החילותי לצעוד בדרך זאת עלי להגיע עד סופה-למטיתי.

היו סר הפחד, לא כל מורא, אני מתשאלת פה את רצוני, שוב לא אדע כל מעצור כל ויתור – עד הגיעי אל שער ארצי.

כן אחותי, ביומנך שפכת את מרי לבך, רצית להגיע למטרה, ויתרת הרבה למענה. היה בך עוז רוח. ידעת מה רצית, אבל לא זכית להגשים את רצונך. לא פעם רעבת – בנכר, בורשה, בכדי לגמור את הסימנר למורות. למרבית הצער לא ניתן לך לתרום מידיעותיך לחינוך ילדי הארץ. זכרונכן אחיותי היקרות שמור איתנו, אתי עם פסיה העניה וכל בני עיירתנו. יהמה הלב, יבכה מר ולא ינחם.

-----*****-----

במדרון גבעה קטנה שכנה עירתי דרושקופול, בסביבתה אילנות ועצי פרי למכביר, בצדה, נחל זורם לאיטו, מימיו זכים ושקטים, מסביבו כרי דשא מרהיבי עינים אשר עם הפשרת השלגים באביב לבשו הוד של פרחי בר צבעוניים. רוב היהודים גרו בבתי עץ ומעטים היו בה בתי האבן, דרך המלך חצתה את העיירה לשנים. קצה אחד הוביל להורחוב וקצה שני הוביל לגליציה. כאן, ליד הכביש היה "דופק החיים" של העירה מכברו האחד היו החנויות, סמוך להן השתרע מגרש רחב-ידיים ובו התקהלו יהודים וגויים. עמדו ושוחחו, על חדשות היום או נהלו משא ומתן, סוחרים היו ברובם, סוחרים סוסים, פרות ותרנגולות. שרשרת כפרים עטרה את העיירה בהם חיו משפחות יהודיות, את בניהם שלחוהעירה ללמוד, רק בהתקרב "הימים הנוראים" היו באים כולם ההורים ובניהם להתפלל בצבור, רוב יהודי עירתנו יצאו יום יום לכפרים, היו חוזרים על פתחי הגויים למכר סחורתם ולקנות מהם מתוצרת אדמתם, בערב חזרו לבתיהם ומהרו לבית המדרש לתפילה, שומרי מסורת היו, שומרי דת ומצוות. בעמל רב הרוויחו את לחמם, ובכל זאת לילדיהם השתדלו לתת מחנכים טובים שילמדום תורה ודרך ארץ.

זכור לי לטוב רב שמואל - יענקלס ורב יענקל מלאך ז"ל. שאצלו זכיתי ללמוד גמרא: מה ערב היה הניגון המשתפך החוצה. מה עלץ לב אמא אשר ידעה כי בנה יושב ולומד איך נדמו הקולות ???!

נרות שבת לא עוד יאירו מהחלונות אשר ידיים קדושות מברכות עליהם. זכור לי קולו היפה של רב משה שייעס, רבי משה !! אם כי סגי נהור היה, ידע בעל-פה את כל החומש עם רש"י, וגם גמרא מחוץ ליריעת השפות: הרוסית, הפולנית, והגרמנית. קול תפילתו היה פורץ את כתלי בית הכנסת, אין פלא שנשמה יתרה הורגשה בשבתות וחגים, מין קדושת עליונה אפפה את עיירתנו.

רב שלום שניידער (שלם אביס) יהודי חלוש וקטן, אשר התלמידים היו מתגרים בו. כל חיו היו קודש לתורה. תורתו היתה כאילו חלק מגופו. איש צדיק תם וישר מסתפק במועט.

מעטים היו הלמדנים בעיירה, אחד מהם היה רב איצי סמקס (יענטיס) למדן מופלג בתורה אשר הקים תלמידים רבים, איש אשר לא עשה תורתו קרדום לחפור בו. זכה עוד בחיים שבנו רב אהרון ישב על כסא הרבנות בעיירתנו. ואם גם לא הרבו יהודי העיירה ללמד תורה בעצמם, השתדלו לשלוח את בניהם לישיבות לבל תכבה הגחלת, ואמנם חזרו הבחורים, ספוגי תורה וחכמה, וגם דבקו בהם מחשבות מתקדמות.

זוכר אני את האספה בבית המדרש בענין יסוד בית הספר העברי, את החרדה של הזקנים שמא יצאו לתרבות רעה ולא יניחו תפילים... הרוח החדשה החלה לעצב את דמות הנוער שהיה מוכן לקלוט ערכי תרבות חדשים.

מלחמה 1914 נסתיימה, החרבן היה גדול ולא במהרה חזרו החיים למסלולם הרגיל. הפולנים השתלטו על עיירתנו והתבססו באיזור כולו. בתקופה זו הוכשרו הלבבות של הנער לקליטת הרעיונות

הציוניים, הוקם בית-ספר עברי אשר הפיץ את צלילי השפה העברית בקרב הנוער והוליד את השאיפה להשתזרות ברקמת החיים החדשים בארץ ישראל. יזכר לנצח שמו של ראש המארגנים את הקמת בית הספר אליעזר הוכברג ז"ל. אדם מסור ונאמן, בעל מרץ רב, איש צבור רב פעלים, עוסק בדרכי צבור שלא על מנת לקבל פרס. הקדיש את כל כוחותיו למען החנוך התרבות וחי החברה. יסד יחד עם החברים ספריה צבורית גדולה בעברית ובאידיש. היתה גם ספריה לבית-הספר, ואפילו תיאטרון חובבים, ערכו נשפים למען קרן-קיימת.

יזכר לנצח חבר נכבד הרשל ספרא ז"ל. עסקן ציוני מובהק בעל נימוסים עדינים, שחיו היו קודש למען תרבות וציונות. וכן נשאו בעול החבריה החיים אתנו בארץ, אברהם הירשפלד, יהושע שלייען, אליעזר כץ, אשר חלקם רב מאד בהפעלת הנוער לציונות, ולתחיה הלאומית. מהראשונים שעלו ארצה ובזה סללו את הדרך לבאים אחריהם היה אברהם הירשפלד (כיום בדגניה) באהבה רבה ליוו אותו יהודי העיירה רבם בראש, תלמידי בית הספר בדגלי תכלת-לבן ובשירים עבריים. הרושם היה עז ובפרט הנאום של הרב. הגרעין שנטמן בלבבות הנוער החל לנבוט. זרם החיים שינה את מהלכו ורוח חדשה היתה במחנה הנוער. רבים מאנשי ה"אוויר" הלכו לקבוצי ההכשרה של החלוץ, התקרבו לטבע ולאדמה, הידיים הרכות כוסו ביבלות.

סוסייה פורמן היפה ועדינת נפש נהפכה ל"סמל", כאחת הבנות האוקראיניות יצאה לשדה עם זריחת השמש כשהקילשון והמגרפה על שכמה. הרשל הירשפלד בן הגביר נהפך לאיכר. משה בר פסטרנק ובניו, איצי גורנברג, בני פיוויש היקרים, אשר כל חייהם היו עמל חרשו וזרעו (אגב - אצלם למדתי לחרוט במחרשה), מה הומה הלב בתוגה בהעלותך דמויות יקרות של עסקני צבורינו, כגון: הירש דוד דוניק, בעל הזקן היורד על מדותיו, יפה-תואר, מלא חכמה, בעל דעה עצמית. אברהם רייז עסקן ציוני פעיל ואיש השכלה. רב אברהם לייב שרגל שכניתלמיד חכם, חריף, בעל תפיסה מהירה, ורב יקותיאל קופר, הסטרוסטי" (מוכתר העיירה) אציל הנפש ויפה הרוח. איש מתקדם. אדיב בהליכותיו, שנים עמד על משמר עניני הצבור במסירות גדולה, בזמן עליתי ארצה, כתב עבורי את הבקשות לרשות מבלי לקבל פרוטה "וועסט מיר אמאל שרייבן אבריו" זהו המחיר: כנראה שעל "עץ תפוח גדלים רק תפוחים". ככה גם בנו לייבוש. גבה קומה, איש תרבות ונימוסים יפים מעורב בחיי חברה. רב יקותיאל בוזיצבד. עסקן צבורי חשוב. תמיד פעיל בעניני צבור "אקלוגר ייד" אגרו עליו. ובאמת יהודי גאה, יועץ, ונבון. קטנה היתה העיירה וגדולה היתה המסירות והאהבה ההדדית בין תושביה. ביתו של רב זלמן בוקסר ז". העליצות שרתה בביתו, לא אמר לך איש "צר לי המקום". סנדלר היה רב זלמן ואיש מתקדם "יודע נגן" ובדיחה בפיו. במקום שבו רב זלמן נמצא - שם השמחה, הנד הולך בטל, לביתו של זלמן פנה, הרבה ילדים היו שם כולם מוכשרים: יוסי הבכור פעל הרבה בעניני-צבור, לוחם לצדק ויושר. רוכש הרבה ידידים ומעריצים. אבל כוכבו הכזיב, נעשה בסוף ימיו אדוק ופרשם החבורה. השני אברהם - אמן, שחקן בתאטרון, מומחה בציור וגם במלאכתו. איש צבור מובהק. יסד בקור חולים, גם דאג לקיומו זכה לעלות ארצה

וחי עמנו. לא זכה הבן יחיאל יקר הנפש, ציוני מובהק היה, הוא יסד את תנועת "בית"ר" בעיירתנו: והיה ממדריכיו הנאמנים.

הוא האמין באותה דרך ואת אמונתו זאת לקח אל קברו. על חיים כאלו שנגדעו מר יבכה הלב.

בדרך המוליכה לכפר אוכלופוב עוברים גם את בית הקברות היהודי, באותה דרך הובילו רוצחי עמנו את קדושי עיירתנו לדרכם האחרונה. שם מצאו את מותם בקבר אחים: האדמה כסתה אותם.

באביב תדשא האדמה עשבים, אולי גם פרחים יציצו... דום יעבור ויאיר את הסהר בלילה, עפר: בחורף פתיתי שלג צחורותירבצו עד שאין להכיר את מקום קברכם, על מצבותכם אפילו עורב לא יעמוד, כי אין מצבה, ובתורה כתוב: "אל נקמות ה'".

פנחס אדירי-פלץ

זכרונות מבית אבא מאת צפורה בורשטיין (וקסלר)

מלים מספר כהקדמה לספורי חשבתי לכתוב על העיירה ולא דוקא על משפחתי, אבל מכיוון שילדותי היתה קצרה והזכרונות שלי עליה יקרים לי מאד, החלטתי לכתב דוקא על משפחתי היקרה לי מאד ולהקל בזה את געגועי לבית הורי שנחרב.

נולדתי בעירה הקטנה דרושקופול, להורי יצחק מאירס ודבורה מוטיס. הוריו של אבי היו בעלי אחוזה שירדו מנכסיהם לכן עסקו בניהם במלאכות שונות. מי בטחנת שמן ומי בטחנת גריסים, צמר וכדומה, וגם סוחרים לא חסרו ביניהם. אבי היה מזכיר תמיד בגעגועים את החיים בבית הורי. אמי היתה בת ישראל תמימה, מאמינה באלהים, טובת לב ומסורה לבני משפחתה. אבא התיחס לאמא בכבוד ובהבנה רבה, לא שמעתי מימי בבית דברי ריב ומדון. שניהם מאושרים וכל מאוניהם לזכות לראות נחת מבניהם. אחותי הגדולה מלכה, היתה מפונקת וגנדרנית הוקצה לה חדר מיוחד, בו היתה מתיחדת בקריאת ספרי טולסטוי, גורקי ויתר הסופרים של אותה תקופה. בהנאה היתה מספרת לאבא את אשר קראה, והוא היה שואל אותה שאלות שונות על מה שקראה. אומר היה לה כי מקוה הוא שעם ישראל יקים לו מולדת והוא יהיה בין הראשונים שיגיעו ארצה. ומובן הדבר שמוכרחה היא ללמוד את השפה העברית. אנחנו הקטנים, ממנה מסתכלים בהם ואיננו מבינים דבר. אמא מתייעצת עם אבא: "מה דעתך על הספרים שמלכה קוראת?" זה לא יזיק לה חס וחלילה. אבא מסביר לאמא כמה זה חשוב שבת קוראת ומבינה. "כן", אומרת אמא, "חבל שגם אני לא למדתי". עכשיו אני מתחילה להרגיש כמה זה חסר לי". אבא מסר כל רגע אפשרי מזמנו לילדים. הוא הבין לרוחם והיתה לו שפה משותפת אתם.

החיים התנהלו כסדרם, חיים שקטים. בטחנת-השמן העבודה רבה, עבדו בה שני פועלים שכירים במשך שנים רבות. היחסים עם הפועלים היו תקינים, ללא ניצול, כי גם ההורים עבדו כמוהם. היה גם משק חי, סוסים, פרות, עופות, גם גינה ע"י הבית. עבדו שדות, פרנסה לא חסרה, אבל עבדו קשה.

כשמלכה היתה בת 18 התחילו שדכנים דופקים על הדלתות, כל אחד בשלו. אבל מלכה לא רצתה לשמע, כי היו לה חברים רבים. חברים היו באים אליה במיוחד מהורושוב. אמי היתה בחרדה. מלכה חוזרת מאוחר בערב לבדה, ואנחנו גרים במרחק מהעיר. זה מדאיג את אמא מאד, בת ישראל הולכת לבדה בלילות. לא עלה על דעתה שאחד החברים מלווה אותה. והנה מופיעה הדודה פרומה, קוראת לאמא ומספרת: "דבורה את שומעת? ספרו לי שאתמול ראו את מלכה שלך עם בחור בעשר בערב. את דבורה צריכה להבין, זה לא לפי כבודנו. ראשית כל שאת נכדה של שלום שוחט, מטרוביץ, וזה לא לכבודו שבתך תלך לטייל עם בנים, כפי שנראה לא יודעת את מי היה שלום שוחט מטרוביץ?...". אחרי לכתה קוראת אמא את אבא ומספרת לו את צרותיה, שהנה מלכה הלכה אתמול עם בחור בעשר בערב, אבא משקיט את אמא ואומר לה: מוכרחים לברר עם בתנו את הדבר, ובכן אומרת אמא, תלך אתה אליה, אתה בודאי תוכל לשלוט על עצביך יותר ממני. ובכן, אומר אבא, "אלך אני". נכנס אבא לחדרה של מלכה והיא מקדימה אותו בשאלה, אבא! הדודה פרומה הביאה חדשות בודאי, ועוד איזה חדשות, שפגשו אותך עם בחור,

בעשר בערב, אבא, נדמה לי שהדודה טועה, זה היה בדיוק ב-11, הלכתי מ"החזרה", אנחנו מתכוננים להצגה שתקיים בחנוכה. אבל מה יהיה? אמא בטח לא תיתן לי ללכת, אין דבר, אני עם אמא אסתדר, אבל אל תגידי שום דבר עד ההצגה בחנוכה. אבא ספר לאמא: שהנה מלכה מציגה וצריך ללכת לראות. אמא שואלת איך זה, הרי בכלל לא התכוננה, איך היא יודעת להציג? אבא ואמא מתקשטים, אבא בפרווה הארוכה ואמא בפיאה הנוכרית עם "הצירינג" (התכשיטים) והולכים להצגה, הם יושבים ובולעים כל מילה היוצאת מפי בתם "כן נזכה לשמוע את יתר הילדים" זה הרי ממש תענוג לשמוע ולראות אותם.

והנה סוף סוף מצאה מלכה את בחיר לבה ומחליטים לסדר את התנאים בפסח. הורי מתחילים להתכונן לאירוסים, מתכננים איך והיכן. החלט לערוך את הארושים בביתו של סבא מוטיה רבקה-ס, כי שם בית גדול ורבים יהיו המוזמנים ביניהם שני הרבנים, כי אצל שניהם קונים אנו שמרים. עם שניהם הורי ביחסים טובים, גם את השוחטים יש להזמין בודאי שאת שניהם, חוץ מאלה שכנים, שכנים מבית המדרש, שכנים של סבא מוטיה רבקה-ס, שכנים של קרובי אמי, שכנים של קרובי אבי, ואת כל משפחת אבי ואמי מדרושקופול. ולכולם שכנים, ובכן כל העירה קרובים. ונוסף על כל אלה גם עניים רבים שהורי זוכרים אותם ועוזרים להם. אנחנו הקטנים הולכים בשליחות, אמא נותנת לנו כמה גרשים שכר טרחה – ומהמוזמנים אנו מקבלים ברכות "הלואי שתזכו למתנות טובות מחתניכם". אמא זוכרת את כלם וכל יום יש לה רשימה חדשה והילדים רצים בשליחות. אבי אהב לעסוק במעשי צדקה, מתעסק היה בגמילת-חסד, היתה לו מגירה בכוננית, שהיתה מיועדת לכך במיוחד, ולמרות דאגותיו הפרטיות היה רואה שלא ישאר חס וחלילה מי שהוא בלי אפשרות לסדר שבת בביתו.

והנה הגיע ליל הסדר: אבא יושב על כסא ההסבה, כלם מסובים לשלחן. אבל אבא הרגיש פתאום ברע, שכב במיטה ומאז לא ראינוהו מתהלך יותר. שבוע ימים שכב חולה בטיפוס קשה ומת. נשארנו ששה ילדים בבית, ואמי אז בת 39 בלבד, מלכה בת 18 ½ שיינדל בת 11, אני בת 9, ברוך בן 7, משה בן 5 ושלום בן שישה חדשים. ימים קשים עברו מאז על אמנו היקרה, היר השתדלה שילדיה לא יסבלו מיתמותם ובאמת לא הרגשנו שום מחסור. מלכה קבלה על עצמה לטפל בחנוכנו ואנחנו המשכנו ללמוד, כעבור ששה שבועות, התקיימו התנאים כי לפי הדין היהודי אסור לדחות שמחה להרבה זמן. כעבור שנה התחתנה מלכה ועברה לגור בהורוכוב, מצבה היה טוב מאד והמשיכה את חייה בכבוד וברוחה. מאז לא ראינו את אמנו לבושה בפאה נוכרית ועונדת את תכשיטיה, אפילו בחתונתה של מלכה לא התקשטה בהם.

שנים עברו, לא סבלו מחסור, אמא השתדלה בכל כוחותיה שהילדים לא ירגישו שום קושי, בשעה שהיא עצמה סבלה מאד באלמנותה. והנה כעבור שנה, ובחוף גשם שוטף, מגיע שליח להודיע שלמלכה נולד בן. כולם מתבלבלים ולא יודעים מה לעשות? מחליטים שצריך ללכת להודיע למשפחה, אחותי שיינדל ואני נועלות מגפיים, מעילים על הראשים ורצים להודיע... השעה היתה 12 אחרי חצות, נגשים דופקים בחלון, חורף, והחלון כפול ולא שומעים, דודה מינדה, למלכה נולד בן "מה?" מי זה – דודה

מינדה, למלכה נולד בן, אוי ! הילדים של דבורה שלנו מ ז ל ט
ו ב ! באמת נעים לשמוע.

רצים הלאה, ובכך הדבר נמשך עד שתיים בלילה, חוזרים הביתה,
אמא שואלת אם לא שכחנו מישהו, אנו מונים לפי התור. "לא ילדי
היקרים, לרבנית לא אמרתם", רצים שוב להודיע לרבנית. אמא
מסתובבת כל הלילה ומחכה לבקר כי איך אפשר לשכב לישון ? אמא
צוחקת ובוכה מרוב שמחה. אנחנו מסתכלים בה ולא יודעים איך
להתנהג שלא להכאיב לה באיזה מילה לא רצויה.

בבית הכל מתנהל כסדר, פרנסה ישנה, אבל הכל השתנה. אין השמחה
שורת בבית לאט לאט חוזר הכל למסלול, מדברים על אבא ולא
מזכירים את דבר העדרו, אמא פוחדת להכאיב לילדים, והילדים
אינם רוצים להכאיב לה. אנחנו משתדלים להיות בנים טובים
ומסורים.

והנה כעבור שבע שנים מתה אמנו היקרה !!!

קבלה התקפה של מעי העיוור נתחו אותה, חזרה הביתה, אבל לא
להרבה זמן...

ככה נהרס ביתנו, בית יצחק מאיר, לא קל היה להתיתם בגיל כזה
בפרט אחרי חיים מאושרים כאלו.

את אבא לא אשכח, אמנם הייתי צעירה בשנים אבל עד היום אני
זוכרת כל מילה, כל ספור שלו, את יחסו האבהי החם, זוכרת אני
כאשר הייתי חוזרת מבית-הספר היה מקדם את פני בבת צחוק לבבי
ושואל "נו, אולי תדקלמי משהו ?" למרות זה שלא היה לו זמן,
היה עומד ומקשיב, בולע כל מילה.

ביתנו היה פתוח לכל, אינני זוכרת יום בלי אורחים. נדמה לי
שמי שנכנס רעב יצא שבע... ימים של אושר שמורים בזכרוני. אמנם
צעירה לימים הייתי אך רבה הטובה אשר העניקו לי ימי הולדת
יקרים אלו.

צפורה בורשטיין (וקסלר)

משק יגור

זכרונות מימי הילדות מאת בנימין בן-אריה

(לזכר הוריי ציופה ואברהם ליג שרגיל)

"ותביא כל רעתם לפניך ועולל למן כאשר עוללת לי על כל פשעו
כי רבות אנחותי ולבי דווי" איכה פרק א'

לכאורה הכל כשהיה, הכל נשאר בזכרוני, כאלו לא נשתנה כלום
בערת מולדתי. אותם בתי-העץ "הגניקים" המרפסות הארוכים
בצידם. אותו כביש ברחובה של העירה, אותו קומנדנט אמרוסיביץ
הרשע, שונא ישראל.

אייכם עכשיו יהודים יקרים? בני עירתי, קרובים וידידים, על
ההוי היהודי המסורתי והנלבב שממנו אנו וידידים, על ההוי
היהודי המסורתי והנלבב שממנו אנו ינקנו במשך דורות בגלות,
והוא שחזק את ידינו בבנין הארץ. מי יגלה עפר מהריסותיך דרוש
קופולי שלי.

אודה עתיד לא היה מזומן בעירתי, קשרתי את גורלי עם ארץ
ישראל התרחקתי ממנה העמקתי שרשים בארץ, בניתי לי משפחה.

אולם אינני יכול לשכוח אותך, את האנשים, הרחובות בהם גדלתי
ונשמתי, שהטביעו את חותמם עלי. כמו בסרט עוברים לפני
הזכרונות, נדמה לי שזה אתמול היה. אותו השקט, אותה האידליה,
אי שם משתנים אולי סדרי העולם, צצות ונחברות מדינות, פושטות
ולובשות צורה, אך בעירתי מושל שר של תנומה, דומה שלעולם לא
יشتנה בעירתי כלום... ומה חסר בד עירתי? תנועות היו.
"החלוץ". "החלוץ הצעיר", "בית"ר", "מזרחי" רבנו בינינו,
השלמנו, בתי ספר היו, בשנים האחרונות בית ספר "תרבות" בתי
כנסת, ארבעה, ולהבדיל קלויסטער (פרובוסלבי) וקוסצויל
(קטולי) ונהר (ליפא) מי ישכח אותך? נהנינו ביותר בימי קיץ,
היינו יוצאים לטיול בשבתות וחגים. וההר של משה מיכלס ז"ל שם
היינו מקיימים את "השיחות" של החלוץ הצעיר, והרבי של ה"חדר"
משה שיינעס, שמואל יענקלס, שלום אבס ז"ל. ידעו כבר לחפש
אותנו שמה.

נזכר אני בבקר אחד. ישן אני שינה עמוקה, ופתאום מרגיש אני
שמושכים את הכסת מעלי, אין אני פוקח את עיני כי כולי עדיין
אחוז תנומה. שומע אני קול אבי ז"ל. הוא גוחן עלי וחוזר
וקורא:

קומה-נא בני, נשכים להתפלל עם המנין הראשון.

הבתים בעירה עדיין שרויים בתרדמה. ואפלט-לילה מכסה אותם.
מסביב הכל שקט כאילו מת הכל. אין רואים נפש חיה רק אני ואבי
צועדים לבדנו, חורק השלג תחת רגלינו, הולכים אנו לבית-המדרש
ובקרן הרחוב בא לקראתנו לייבוש השמש ופנס בידו. מהרחוב השני
הולך ומתקרב קלמנס, (לינדן) וגם בידו פנס. אלה היו
מהמתפללים במנין הראשון.

כך התאספנו, המנין הראשון וקדמנו את היום בפסוקי "מה טובו
אהליך יעקב".

בהיותי בן 16 בקשנו אני וחברי דרך בחיים. כל עתיד לא היה לנוער בעירתי, ועוד היום מצלצלים באזני דבר מנדל ורניצה בשיחתו בהחלוץ הצעיר. תפקידכם כחלוצים צעירים להגשמה, ללכת להכשרה ולעלות ארצה, מעשיכם ישמשו דוגמא ויעוררו את הנוער כלו ללכת בדרככם. אתם שליחי הדור, שליחי העירה כולה, ואנו החיים פה נתברכנו להיות "המנינים" בראשונים והאחרונים של עירתנו.

דרושקופולי, היתה תמיד למופת לכל הסביבה בעבודתך הציונית. לנוסים באו מאורוחוב, ברסטיצקי, לובצובקה. החלוצים הראשונים מהסביבה, שעלו ארצה היו מעירנו, בארץ הם ממלאים תפקידים חלוציים. ובאיזה אופן עלו? העפילו בכל מיני דרכים. באופן ליגלי ובלתי ליגלי, והם נמצאים כאן בעיר ובכפר, בקיבוץ, במושב, בצבא, וילדיהם בנח"ל. תמצא אותם בכל המפעלים החשובים, בחברת חשמל, ים המלח, סולל-בונה, עיריות, ישובי משלט, התישבות עובדת וכו'. אכן ראוי דרושקופול למצבת זכרון, שכן כתבה דף מזהיר במסכת הבנין העם והארץ, תרמה גם דם במלחמת השחרור לעצמאות ישראל.

בנימין בן-אריה.

כאחד מיוצאי עירתנו, אני מביא לספר הזכרונות, רשמים על שנות ילדותי ונעורי משנת 1914 עד עליתי לארץ-ישראל.

בן חמש הייתי כשבאתי לדרושקופול, המלחמה טרם נגמרה ואנחנו סבלנו ממנה רבות, רעב, פחד, שוד, ורצח. כל יום הביא עמו הפתעות אחרות עם שינוי המשטרים, עד שהמלחמה נגמרה. דרושקופול עם מאתים משפחות המשפחות של יהודים - שני רבנים, שוחטים, מלמדים, שמשים, בית-כנסת, בית מדרש, קלויז, ביהכ"נ של בעלי מלאכה, בית ספר, חדרים, ומוסדות ציבורים.

מעטים חיו בלי דאגות פרנסה רובם הרויחו בקושי את לחמם, מי במלאכה, מי שלקח על שכמו את השק והלך לכפר, או ליריד להורושוב. וכשבאו החגים והשבתות שכחו את כל דאגות הפרנסה וכל אחד שמח בחלקו. הלכו להתפלל, מי לבית הכנסת, מי לבית המדרש ומי לקלויז. המקומות הללו היו יקרים לכל אחד ואחד.

בית ספר עממי אחד היה בעירה, מרץ רב השקיעו חברים רבים, ביניהם הירשפלד, כץ ושילוני ביסוד ביה"ס הזה אשר בין יזמיו היה הוכברג ז"ל. בכל יום היה הוא מבקר בו והי מאושר לראות איך מתקדמים בלמודים. גם ב"חדרים" - למדו ילדים ביום וגם בשעות הערב, בחורף היה זה אושר מיוחד שנפגשו ילדים מ"חדרים" שונים עם פנסים בידיהם והלכו יחד הביתה.

חוץ ממקומות הלמוד השונים היו בעירה גם מוסדות ציבוריים, קופת גמילות חסד. שלא פעם עזרו להרבה אנשים זקוקים לקנות מעט סחורה או לצורך חיוני אחר ולזה התמסרו אנשים אלו: - אברהם רייז ושלום הוכברג, יהודה הירש קיפר. גם המוסד "ביקור חולים" עזר לאנשים מחוסרי אמצעים לקנות רפואה או לשלם לרופא ולזה התמסר מנריל ורניצה במיוחד.

קשה היה לשלם שכר לימוד ובעיקר בשביל יתומים, לזה התמסר דוד גיטרמן ומשה יענטיס. הם הקדישו הרבה זמן למצוה זו של למוד תורה למרות שהיו עסוקים במסחריהם. דוד גוטמן פעל רבות גם בבית המדרש - הכניס שיפורים ובנה מחדש את הקירות שנתישנו.

רבות הדמויות העולות לפני מבני עירתנו, יהודים טובים וישרי לב, דוד גוטרמן, לב טוב ויד פתוחה היתה לו. זוכר אני שפעם בפורים אבי חלה ולא יכול היה ללכת עם הפורים שפילרס (משחקי פורים) גוטרמן וגם ידידו של אבי, אברהם ליב שרגיל, הם התחילו לשיר ואחלו לאבי רפואה שלמה, התישב אבי במטה והודה להם, ושר לכבודם ולבסוף דוד גוטרמן הוציא שטר כסף ונתן לאבי. כזה היה דוד גוטרמן. ואברהם ליב שרגל? - מי מאתנו לא הכיר אותו יהודי משכיל, מעטים היו אנשים כמו אברהם ליב, אהבתי לשמוע את הדו-שיח שנהל עם אבי בבית המדרש או אצל הרב, שעות היו מדברים ביניהם על עניינים שונים, הם אהבו מאד איש את אחיו. פעם ישבו בבית המדרש, הרב הלוטשקער עם אנשים אחדים ולמדו משניות, אברהם ליב התחיל להתוכח על נושא עם הרב ולוטשקער באותה שעה ואבי עמד בצד והקשיב אח"כ התערב בויכוח זה והביע את דעתו, הרב ולוטשקער הסכים לדבריו ואמר

שדברי רבי משה ישעיהו נכונים. אברהם ליב הסתכל שוב פעם בספר ולחץ את ידו של אבי.

ליבישקע חיים בערס, נזכר אני איך היינו מחכים ליום פ שמיני עצרת כדי לקבל דברים טובים שזרקו לנו מהבתי. ליבישקע חיים בערס היה הולך בראש תהלוכת ילדים כשהוא לבוש בגדי רבי ומשמח את לבם, רחל אשתו היתה יושבת על ידו אחרי הארוחה ומברכת את ברכת המזון.

זלמן הסנדלר, בית היה מלא ילדים ותמיד היתה השמחה שרויה, זלמן היה יושב ליד שולחן עבודתו, עובד ושר. שכנים היינו גרנו אצל ליבישקע וכשרצינו לקרוא למי שהוא מהילדים של בוקסר דפקנו בקיר, והם ידעו את הסמן והופיעו אלינו. אחד מבנינו היה יוסף, אהבתי אותו למרות מה שלא עמד תמיד בהבטחתו לתקון הנעלים והכנתם למועד.

ולבסוף כמה מילים על אבי ז"ל. משה ישעיהו רבות פעל למען העירה שלנו, בני העירה מאד התחשבו בדעתו ואהבוהו מאד, כלם גם ה"טריסקער" וגם "אלעסקער". מחזני העירה היה והצטיין בקולו הנעים. זוכר אני את ההכנות לחגים, כשבחוץ ע"י ביתנו עומדים אנשים לשמוע איך אנו שרים, חזן נפלא ! לא שמעתי בחוץ-לארץ וגם בארץ בעל תפילה כזה. פעם אחת עבר ישכר אחי לפני התיבה אצל ה"ציונים" במנין מיוחד. גמרנו את התפילה בבית הכנסת ואבא אמר לי: בוא, רוצה אני לשמוע איך משמיע את קולו של ישכר, הלכתי אתו ובאנו לפרוודור עמדנו בדלת, ואני רואה שדמעות זולגות מעיני אבי. שאלתי אותו, אבא, מדוע אתה בוכה ? תשובתו היתה שמרוב אושר, זו היתה הפעם הראשונה שאחי התפלל לפני העמוד, נפלא היה לשמוע...

בליל "כל נדרי" בית הכנסת היה מלא אנשים הרוצים לשמוע "כל נדרי" מפי אבי ישעיס, ובליל "ראש-השנה" - את ל"דוד מזמור", אפילו מהקוליוז באו, ומובן שגם מבית-המדרש. הם תמיד היו מבקשים שאבי יתפלל אצלם, ואם פעם התפלל, היה חג בבית המדרש.

לפני מותו קבלתי מכתב ממנו ובו ספר לי שהשנה יתפלל בבית המדרש שחרית, בבית-הכנסת הגדול מוסף ובקליוז נעילה. דברים אלה מראים כמה כבדו אותו. אך כשגמר בקליוז את תפילת הנעילה, הוציאו אותו כמעט בלי רוח חיים ואנשים הובילו אותו הביתה, ומאז חלה, נגמרו התפילות והנגונים שלו.

בראש חודש אדר 1940 הוציא את נשמתו. יהיה זכרו ברוך ! !

והנה באה השואה, ודרושקופול עם אנשיה נמחו מהעולם. לא נשאר זכר מהם. רק "קבר אחים", נזכור את הקדושים שנרצחו באופן טרגי כל כך, נקיים בכל שנה את יום האבל, יום כ"ה באלול "יום האזכרה" לזכר חללי עירתנו.

יהי זכרם ברוך

פנחס וזה.

הייתי צלמת בדרושקופול מאת הני שרגיל

לצערנו ולשברון לבנו, עלינו לכתוב זיכרונות על עיירתנו היקרה דרושקופול שאבדה. עדה שלימה נכרתה יחד עם כל ישראל באירופה, בצורה אכזרית וטוטלית.

אנו באים להציב כאן מצבה לאחינו ואחיותינו היקרים, שנשמדו בלי רחמים ויהיו דברי הקצרים מזכרת נצח לידידנו.

בעיירתי עבדתי כצלמת. מקובל בעולם הרחב שאם רוצים לפתוח "צלמניה" זקוקים לרישיון, פרסומת ומקום מרכזי. לא כן בדרושקופול. את הצילום הראשון עשיתי ברחוב, ומיד התאספו ילדים וגדולים להסתכל בפלא הגדול, וכמובן שזאת הייתה הפרסומת הטובה ביותר, מיד נמסר מפה לאוזן, כי ביתו של אברהם ליב שארגיל, פתחה צלמניה, רבים התחילו לבוא אלי ולהצטלם.

השתדלתי לעבוד יפה ולספק את רצונו של כל אחד.

במשך השנה הספקתי לצלם את כל אנשי העיירה מקטון ועד גדול, יהודים ופולנים, את הרב ווליזקע ז"ל ולהבדיל את הכומר הפרובוסלבי והקתולי, בתי ספר, תהלוכות, מסיבות נכבדות, את החג הלאומי הפולני, 3 במאי, חתונות, לוויות וכו'.

המת הראשון שצילמתי בקלויסטר היה בנו של הכומר, נתנה האמת להאמר, שפחדתי פחד מות, לצלם אותו, כי זו הייתה הפעם הראשונה שראיתי מת בחיי. הלכתי עם אימי ז"ל. היא עמדה על ידי ולחשה באזני למה לך לפחד? הלא מת הוא, הוא לא יזוז מהמקום, הוא לא יעשה לך רעה, רעדתי מפחד, אבל צילמתי אותו שלוש פעמים ובהצלחה גדולה. הצילום הביא לי רווח הגון, כי רבים קנו את התמונה למזכרת. צילמתי גם מחוץ לעיר, את כל הכפרים שבסביבה, בית הספר, המועצות המקומיות, דבר אחד נכרת בזיכרוני, ביום ראשון

אחד, בשנת 1936 בתחילת החורף בחודש מרחשון, באה אלינו מרכבה רתומה ל-4 סוסים ומתוכה יצאו מזכיר מועצת בראני, כומר קתולי וראש מועצת בראני, הם נכנסו לבתנו כדי להזמין אותי לנסוע אתם לצלם את בית היראה הקוסציוול הקתולי בלע"ז. ברצון רב נכנסתי למרכבה לבית הכומר. בביתו ישבו בערך 30-40 איש מנכבדי העיר והסביבה ומראשי הכנסיה הקתולית, ראש הכפר, ראשי הגליל והאחוזה ופקידים גבוהים הם הסבירו לי, שאני צריכה לצלם את בית היראה הקתולי, כדי להציב זכר לכנסיה הישנה ולהפיץ את התמונה. בקשר עם עריכת נגבית לבניית כנסיה חדשה, הם הזמינו אצלי כ-2000 תמונות.

כשגמרתי לצלם הם נפרדו ממני בלבביות רבה, הם החזירו אותי הביתה ברוב פאר והדר במרכבה מיוחדת. את קנאת בני עירי על שזכיתי שיובילונו במרכבה בלווית ראש המועצה והכומר, קשה לתאר. דברו על המאורע במשך זמן רב.

מיד התחלתי בעבודה, עבדתי 10-12 שעות ביום, כדי לגמור את כל העבודות לזמן הקבוע בינינו. קשה לתאר את שמחתי ביום שהלכתי להביא את התמונות לכומר ולקבל את הסכום המגיע לי, את הרווח הענקי.

אבל השמחה הפכה בכי מר. הכומר קבל את התמונות - הן מצאו חן בעיניו מאד, אבל כשבקשתי את הכסף התחיל לקלל אותי: " לא מספיק שהיה לך הכבוד להכיר ולצלם אנשים נכבדים, מכל הסביבה - ואת עוד דורשת גם כסף ?? " לא עזרו לי שום הסברות וויכוחים הוא החליט לא לשלם לי, בשעה שהכסף היה מוכן בכיסו, ובזה לא אמר די, הוא יצא לחצר, קרא לכלביו שמראם היה כזאבים טורפים, ושיסה

אותם בי, הם התנפלו עלי, קרעו את בגדי ונשכו אותי, למזלי בא השומר לקראתי וסילק את הכלבים.

איכר אחד עבר במקרה וראה את כל המתרחש, הביאני לד"ר דובשוק, שכננו, שהגיש לי עזרה ראשונה.

במשך שבוע ימים שכבתי חולה, מראה הכלבים והכומר לא סר מעיני במשך זמן רב, ועד היום הזה כשנזכרת אני במקרה זה אני מזועזעת.

סיפרתי את העניין לידידי מהקתולים והם יעצו לי לפנות לבית הדין ולתבוע את הכסף המגיע לי. ופיצוי על העלבון והנזק שנגרם לי. פחדתי להתחיל במשפטים וחשבתי בלבי, הן נס אירע לי שנשאיתי בחיים. אבי ז"ל שהיה איש פקח וזהיר מאד יעץ לי שאמי ז"ל תפנה לפריץ מפעטשקווסט, היות והיא ילידת הכפר ומכירה אותו היטב,

והיות והוא היה אצל הכומר בזמן שצילמתי אותם ויוכל לבוא לעזרתנו. הוא באמת סדר את הדבר תיכף ומיד. שלח לי את החוב וגם הזהיר את הכומר שאם תאונה לי רעה כל שהיא מאתו ימסור את הדבר למשפט. אחר המקרה הזה פחדתי להישאר בדרושקופול, הפסקתי לנסוע לצלם בכפרים והשתדלתי לעלות ארצה. ובשנת 1937 עליתי ארצה ואז בארץ שכחתי את כל הצרות שעברו עלי בהיותי בדרושקופול.

מזמן לזמן עולים לפני זיכרונות מדרושקופול. אז אני נזכרת גם במקרה זה. קשה לשכוח את הצרות בזמננו סבלנו לעומת צרותיהם וסבלותיהם של יקירנו בדרושקופול, וכל ישראל בפולניה, בזמן מלחמת העולם השניה! הרי כאין וכאפס, חבל, חבל מאד שלא השכלנו להבין את המצב ולעלות ארצה בזמן, אבל מי נביא וידע, ומי תאר לעצמו את הגורל המר שיבוא על יקירנו? אין ניחומים ולא יהיו ניחומים לדור שלנו, ולדור החדש שלנו ל"צברינו" היקרים והנחמה שלא ידעו ולא הכירו את הגלות, כדאי להנציח את

היהדות המפוארת בפולניה, ובאירופה בכללה, שמתה על קדוש השם,

ילמדו צברינו היקרים מהעבר האומלל של עם ישראל למען ידעו

לצבור כח להגן על עמם ומולדתם עד עולם.

ויהא זכרם של יקירינו שנפלו על קדוש השם ברוך.

הני שרגיל

רשמי ביקור בדרושקופול ב- 1936 מאת צפורה גיהר

היה זה בסוף 1937 כשבקרתי בעירתנו. מתיחות מיוחדת היתה נכרת על צעד ושעל, האיבה ליהודים. ומיד עם בואי לפולין חשתי בשואה העומדת להתחולל.

בהכנסי לרכבת, בתוך הצפיפות האיומה הייתי עדה לגלויי איבה כלפי הנוסעים היהודים. צעקו וגידפו: הלאה יהודונים, צאו לכל הרוחות מכאן" נשמעו מכל עבר. את הורי בקשתי שלא יבואו לפגשני בלבוב מחשש של מכות או רצח, כי כבר אז הכו את היהודים בקרונות הרכבת.

במשך 10 שנים של העדרי מעירתי, מצאתי בה שנוי רב. הבתים שהתישנו מנו ליפול, האנשים - קפצה עליהם זקנה. רוב הצעירים עזבו אותה, עלו לארץ או הלכו להכשרה בחלוק, ואלו שנשארו בה מחוסר תקוה לקבלת סרטיפיקט התנוונו מציפיה אין סופית. מקורות הפרנסה נתדלדלו לחלוטין, ואנטישמיות הכתה גלים. אפילו הגויים שרכשו לנו ידידות מאז ומתמיד לבשו ארשת אדישות קרה. עגלונים להובלת משאות היה קשה להשיג. רק הגויים שנטו לקומוניזם הסכימו להוביל את התבואה של אבי לבית הנתיבות. והנה באו ביום סגריר אחד העגלונים גויים ושברו את גלגלי העגלות שעליהן היתה טעונה התבואה. לעולם לא אשכח את פני אבי, בעמדו אובד עצות ואכול צער. כשהוא רואה את מאות שקי התבואה בבוץ תחת הגשם השוטף, בפני אבי התגלמו אז כל צרותיה של יהדות פולין.

פני הזקנים בעיירה הביעו וסר ישע, ופני הילדים פחד. מלאי קנאה הביטו אלי כשספרתי להם בבקורי שם על החיים בארץ בכלל ועל הילדים בפרט. כונתי את בקורי במיוחד לקראת החגים - כי רציתי להרגיש עוד פעם את טעם החג היהודי המסורתי. עם השקט הפנימי שהוא משרה בתוך ד' אמות הבית. אך, נחלתי אכזבה - בבקורי בבית הכנסת פגשתי רק נשים זקנות שהתפללו ובכו, ובבכי זה התבטא לא מעט העוני, המחסור וחוסר הישע של יהודי העירה. לעולם לא אשכח את שלושת אמותיהם של -חנה גוז, של כץ, ושל יעקב לינדיין. תוך כמיהה וגעגועים לבניהן באו מדי יום ביומו לבתינו, שהן מתנצלות שאין עלי להפריע לעצמי ולהרבות בשיחה עמן. עצם העובדה שהן נמצאות בקרבתני נתן להם סיפוק רב. ע"י כך הן חשות כאילו במגע עם ילדיהם בארץ.

שהיתי בעירה כחודש ימים, אולם הספקתי לבקר בכל בית ובית, שוחחתי עם כל בני העירה. הם השתוממו על פשטות הליכותי, אפילו פרט פעוט זה שלחצתי לכל אחד את ידו הביאם לידי תמיהה.

עזבתי את הירה בשבת לפנות ערב. אף-על-פי שירד גשם שוטף באו כולם להפרד ממני, לא חסר איש. ראו בי אדם מאושר שזכה לעזוב את הגולה ולחיות בארץ. מבטי הקנאה סובבני מכל צד, היה זה רגע קשה - רגשתי את עצמי כבר אז כאילו אני נפרדת מאנשים שלא הראה אותם עוד לעולם. ולא פעם כשהנני מעלה לנגד עיני את התמונה הזאת אני מאשימה את עצמי, את כולנו,

על כך שלא היה לנו החוש וההבנה ללכת לשם בשליחות ולהוציאם בעוד מועד בכל הדרכים האפשריות ולהביאם לארץ.

צפורה גיהר

-----=====

ה ח ג י מ י ע י י ר ה מאת צפורה קופר סלע

קשה מאד לתאר את האוירה ששררה בתקופת החגים בביתנו, אלו שלא חיו את כל זאת בעצמם יתקשו להבינה. סבורני שאצליח לעורר רק זכרונות אצל הנכספים אל הנשכח.

כולנו זוכרים עדיין באיזה פחד ורצינות קבלנו את חודש אלול בעירتنا. "אלול" בחוץ לארץ הוא חודש סתיו, במלא מובן המילה, העצים עומדים בשלכת, הירק הופך חום, טפות גשם מטפטפות אט אט, רוח קרירה מנשבת, הקיץ גוסס ובטבע מורגשת עצבות קודרת. העצבות הזאת באה לידי בטוי גם במנהגים ובמסורת כגון: תקיעת שופר, תפילות, תחנונים וכדומה.

בתינו היה בקרבת שלושה בתי-כנסיות: די קלויז, דאס בית המדרש, וכן די גרויסע שוהל. מתוך שלשת בתי המדרש הללו בקעו קולות של תפילות אבותנו היקרים ז"ל, תחנונים ונהי, בכוונה טהורה "סלח לנו, כפר לנו..." היו מרבים בתשובה בתפילה ובמתן צדקה.

בהתקרב ימי ראש השנה היו מתאספים היהודים תושבי הכפרים הסמוכים לתפילה בצבור בעירה, להם קראו אז "די געליקעס". שכן בעונה זו היו מצויים אגסים קטנים שנקראו בשם זה. השמחה בין הילדים לקראת האורחים שהביאו אתם את הפירות הללו היתה רבה. ביחוד שמחנו לקראת האורחים מהסביבה לאנשי סקרילוב, פילין, סלץ, הוכלופוב, פעטציקוואסט ועוד ועוד...

עשרת ימי התשובה היו ימי תפילה והכנה לקראת יום הדין, הגברים היו משכימים קום ומתפללים ברגש. בימי חג ראש השנה היתה לנו, הרגשת חגיגות מיוחדת, לבושים בגדי חג היינו הולכים עם הורינו לבית-הכנסת. שמחים על החג הגדול. יחד עם זאת היתה נסוכה על פני העיירה כולה תוגה מיוחדת מלאת סוד, כי דינו של כל אדם נחתך ביום לשבט או לחסד (בראש השנה יכתבון וביום כפור יחתמון, מי ימות ומי יחיה).

אחרי התפילה חזרנו הביתה בלוית האורחים מן הישובים הסמוכים, ברכנו ב"שנה טובה" את כל מי שנפגש על דרכנו. אכלנו בצוותא את סעודת החג הטעימה. אחרי ברכת המזון נחנו מעט והלכנו לתשליך אל הנהר. שונים היו המנהגים הקשורים בחגים. אחד מהם היה "קנייטלאך לייגן", ז.א. יציקת נרות משעוה, אשר דלקו בבית הכנסת ביום הכפורים. כל פתיל היה מיועד לשם הזכרת נשמה ובהעלות זכר המתים, היו הבכיות וההתיפחויות קורעות לב.

חוויה בלתי נשכחת היה המנהג של "כפרות" (שלאגן). הורינו היו מסובבים מעל ראשנו את העוף והיינו חוזרים אחריהם שלש פעמים כל משפט מלה במלה. "זו כפרתי, זו חליפתי, זו התרנגולת תלך למיתה ואנחנו נלך לחיים טובים ולשלום". השוחטים היו מבקרים בכל הבתים לשחוט את הכפרות, עוף לכל גולגולת, כפרה לכל נפש.

לפני עיני עומד עדיין השוחט רב מוטל ז"ל, כלו קודש עיניו מורמות כלפי מעלה ושוקד על המלאכה, שחיטת הכפרות.

ערב יום כפורים! מראה העירה, לובש קדרות ופחד, לקראת יום הדין העומד להתקדש. עם ערב היום נראים אנשים רבים לבושי משי ואטלס שחור שגרביים לבנות לרגליהם ושטריימל לראשם. אצים רצים לבתי הכנסיות לתפילת מנחה ומתן צדקה. בביהכ"נ היו עומדות על שלחן קערות, ובכל קערה פתק המציין את מטרת הצדקה, האנשים שמים כסף לתוך הקערות הללו. כשגמרו בתפילה ובמתן הצדקה הלכו הביתה לאכול בפעם האחרונה לפני הצום הגדול, ושוב החלו ההכנות להליכה לבית הכנסת ל"כל נדרי", שרה אז בכל מין קדושה אלהית אשר הטילה פחד עלינו הילדים. אמא ז"ל לבושה צחורים עם מטפחת משי לראשה עומדת לפני הנרות כמלאך המתיצב לפני כסא הקב"ה לוחשת לנרות את תפילתה, להמתקת גזר-הדין. אח"כ החלה פרשת הברכות לילדים. חרדה אחזתני בהתקרב הרגע הגדול הזה כשאבא ואמא היו שמים את ידיהם על ראשינו לברכנו. ברטט של קדושה ובדמעות חמות היוצאים מהלב ברכו אותנו. בברכת "שנת חיים ובריאות וחתומה טובה". נשקונו ופנו ללכת לבית המדרש.

בבית המדרש אופפת את כל הבאים אורת קדש. הגברים לבושים קיטלים (כותונת לבנה מעל לבגדים קשורה באבנס) נרות למאות דולקים "נרות נשמה" שורת מתיחות רבה. הגברים מתפללים "תפילת זכה" (לפני התפילה הגדולה) ושליח הצבור רב שמואל ינקעלס מכין את עצמו לרגע הגדול, לתפילת "כל נדרי". זקני העירה מוציאים את ספרי התורה ועומדים בשורה ישרה מול ארון הקודש הפתוח. השמש נותן דפיקה בשלחן, ומיד הושלך הס!! והתפילה החלה, תפילת "כל נדרי".

עם גמר התפילה באותו ערב, חזרו הביתה, שכבו לישון במחשבה כי רבה עוד עבודת הקדש אשר לפניהם. למחרת השכם בבוקר חזרו לבית המדרש בלב דוי, עינו את עצמם בתענית ובתפילות מתוך אמונה שמכאן תצמח ישועה לחייהם הקשים ואמנם קשים עד למאד היו חייהם בכל ימות השנה.

זוכרת אני, איך אנו הילדים, חכינו בקוצר רוח לגמר התפילה. בכל פעם היינו מבקרים את אמא במקום מושבה בביה"כ ובהתקרב הערב נתבקשנו להמצא בבית ולא להסתובב בחוץ, בזמן תפילת נעילה.

הורשנו לצאת רק כדי לחפש אחרי גוי שידליק את המיחם שעומד מלא מים מבעוד יום. גם הפחמים והנפט הוכנו למפרע. עליו היה רק להדליק גפרור ולזרוק לתוך ארובת המיחם. כאשר חזרו ההורים מבית המדרש היה השלחן ערוך ומלא כל טוב כשעוגת הדבש הסורתי והיין להבדלה מפארים אותו. סעדנו את לבנו וירוח לנו. מלאי

תקוה היינו שד' קבל את תפילותינו ו"ייטיב עמנו" באותו ערב יצא אבא ז"ל לפי המנהג המקובל לתקוע יתד לסוכה. פרשת בנית הסוכה היא פרשה נעימה מאד לילדים. ע"י כל בית נבנתה סוכה מירק וסכך. הורינו השתדלו ליפותה במידה האפשרית. חג זה היה לנו לשמחה גדולה גם שחקנו בו באגוזים, בתוך הסוכות. רושם רב עשו עלינו ארבעת המינים שהיו מברכים עליהם: האתרוג, הלולב, ההדס והערבה. אולם לא פעם הושבת החג ע"י גשם שוטף ורוח סערה שפקדו אותנו בעצם ימי החג, גדולה היתה האכזבה.

השמחה האמיתית שלנו היתה ב"שמחת תורה". פני כלם נהרו מגיל, לשיאה הגיעה השמחה בבית המדרש בשעה שכל הנאספים רקדו כסספר תורה בידיהם, רבי ליבושקה חיים ברס ז"ל היה לובש קיטל ושטריימל לראשו, ואסף הרבה ילדים מסביבו וקרא "צאן קדשים". וכלנו עונים מה מה...

אחרי סוכות היתה הפוגה במשך תקופה די ארוכה, בקצר רוח חכינו לחג חנוכה. חג החנוכה, בחוץ גשם. רוח סערה ובוץ. אולם בבית שררה השמחה לכבוד נצחון המכבים. בהרבה בתים היו מדליקים פתילים טבולים בשמן, שהושמו בתוך תפוחי אדמה שהותקנו לכך במיוחד, מחוסר אפשרות לקנות נרות וחנכיה. אולם, זה לא היה מפריע לשמחה ולאווירה החגיגת אשר שררה בתוך כל הבתים, בעיקר שמחו אותנו הילדים, דמי החנכה, ומשחק הקלפים המיוחד הנקרא "איין אין דרייסיג" (שלשים ואחד). ואף כי הבוץ היה גדול, לא נמנענו מלבקר את כל קרובינו בעיירה. גם הורינו היו משתפים פעולה אתנו, היו משחקים אתנו, הקטנים בקלפים. ברב ענין ומפסידים את הפרוטות ברצון. ואנו שמחים וזוללים לביבות חמות. אכן היתה זו שמחה כהלכה.

מחנכה עד פורים היינו נאלצים לחכות תקופה ארוכה. חג הפורים היה לחוויה מיוחדת לנו הילדים. היינו מצטיידים ברעשן והולכים לבית המדרש או לבית-הכנסת לקריאת המגילה, ברגע שהיו משמיעים את השם "המן הרשע" היינו מרעישים ברעשנים ויורים באקדחים עד שהזקנים היו צועקים "די הוא כבר הרוג, הוא כבר הרוג". הילדים היו שמחים לשמוע את שמו של הרשע בשעה שקורא המגילה היה קורא את שמו במהירות לבל נפריע את הקריאה, במיוחד התנקמו ברעשנים כשהזכירו את שמות בני המן. אז הקימונו רעש בכל כלי היריה שהיו בידינו. בחג הפורים היה נהוג לשלוח מנות איש לרעהו. נהגו לאפות עוגות משולשות ממולאות בפרג "אזני המן". החג הזה נחרת בזכרוננו כחג שמח ונעים, עם סעודת פורים מפוארת.

אחרי חג הפורים התחילו ההכנות לקראת שמונת ימי חג הפסח ההולכים ומתקרבים. ארבעת שבועות אלה היו ימי עבודת פרך, בימים אלו מתחילה תקופת הפשרת השלג המכסה את השדות. מזג האויר נעשה חמים, הילדים יוצאים להסתכל בחסידות השבות ממרחקים ומבשרות את בא האביב. כל ילד מתחיל לרקום את חלומו על הבגד החדש שיקבל לכבוד חג הפסח. בלב חרד חכינו שהבצות תתיבשנה כדי שיהיו שבילים ונוכל לעבור בהם בנעלינו החדשות. בכל הבתים נפתחו החלונות והדלתות לרווחה. רעש והמולה: מסידים, מתקנים, מתחילים לאגור מזון לכבוד החג ובעיקר מתחילה פרשת אפית המצות. בעיירתנו היו אופים לפי איזורים.

כמה משפחות היו משתתפות יחד במלאכה, היו אופים לפי נוהג זה: לאחר שהכשירו את אחד הבתים שהיה בו תנור לאפיה היו מגייסים את כל הבנות לעבודה. היו אופים מבוקר עד ערב, חלק מהשכנות היו לשות, האחרות היו מרדדות את הבצק שיהיה דק. ואילו הבנים היו נוקבים את המצות. כשהכל היה מוכן הכניסו את המצות לתנור וקבלו מצות אפויים כשכל אחת צורה אחרת. את מנת המצות למשפחה הכניסו לתוך סדין לבן, "כשר לפסח" והביאו הביתה, מי שהיה לו ארון גדול לשם החסנת המצות הללו נקה אותו ו"הכשירו" לכך ולמי שלא היה ארון מתאים היה תולה את הסדין עם המצות במקום מיוחד.

לנו הילדים אסור היה לאכול מהמצות לפני חג הפסח. פרשה מיוחדת היתה הכשרת הבית וניקיונו, לקראת החג היו מוצאים החוצה את כל המטלטלים והופכים את כל הניתן להפך, לשם עשית נקיון יסודי בכל פינה ופינה. שבוע לפני החג היו מנקים ומכשירים את כל הכלים המיוחדים של פסח.

בהגיע ערב החג שמחנו עד מאד. התקשטנו בבגדי החג, גם השמש הופיע בכל זהרה לכבוד החג. היא גאלה אותנו מהקור, מהבוץ, מהשלג ומן הכפור. בקוצר רוח חכינו לאותו ליל הסדר, המסורתי, והנה הגיע הלילה, איזה אוירה נעימה! אוור ושמחה, בכל פינה מבריקה, בני הבית מקושטים, חג בכל, הלאה החול, הלאה הדאגות היום יומיות. ההורים הפכו למלכים ומעונם הדל לארמון. שלחן גדול עומד לאורך כל החדר, מפה לבנה מבריקה, נרות דולקים בראש השלחן. כסא מיוחד מיועד לראש המשפחה, לאבא. הכסא מרופד, וגבוה (הנקרא "היסב-בעט") על יד האבא יושבת אמא, לבושה כטלה לבן, מלך ומלכה! מסביבם הילדים, השלחן ערוך בטוב טעם, כלים יפים, יין בשפע, יין צמוקים תוצרת עצמית וכוס מיוחדת לאלהו הנביא, הכוס הזו היתה עוברת בירושה מדור לדור. עז היה הרושם כביר ובלתי נשכח עד היום הזה. באוירה כזו עברו עלינו שמונת ימי החג, בבית אבא ואמא.

אחרי חג הפסח הגיע תורו של חג השבועות. חג נעים ושמח. כל בית ובית קושט בירק וסוף. בחג הזה היו מתכבדים בכל מיני תופינים וביחוד במאפה בצק עם גבינה, חמאה ומאכלי-חלב בשפע.

כאלה היו ימי החג בעיירתנו. לאן נעלמה אוירת החג הזו. היחזרו שוב הימים היפים האלה?

נחרבה עיירתנו, נספו בשואה יקירינו, נשאר לנו כאב צורב וגעגועים לוהטים ליקירינו ז"ל אשר הלכו מאתנו ללא עת והשאירו חלל ריק בלבותינו.

גדול הסבל ואין לבטאו במילים. היה משהו יקר, קדוש, והוא נגדע, נכרת מארץ החיים וכלא היה, קשה להאמין, קשה להתרגל לרעיון שעולם יקר זה על חיינו הטהורים הצנועים התמימים והקשים נחרב עם השואה האיומה, עלה בלהבות ואיננו.

יהי זכרם ברוך!

צפורה קופר סלע.

קטנה מאד היתה עירתינו דרושקופול מאוכלסת היתה ביהודים אשר היוו את מרכז העיירה ומסביב רחובות וכפרים סמוכים מאד של נוצרים, גויים ופריצים. אם כי רבים הם זכרונותי על הנוצרים בעיירה זו, אין ברצוני להרחיב עליהם את הדבור, מאחר שידוע לי כי רבים מהם השתתפו בהמתת יהודי העיירה ב- 1942. אזכיר רק על כמה מקרים שנחרתו במיוחד בזכרונותי והקשורות בגויים.

רוב יהודי העירה היו קשורים עם הנוצרים בקשרי מסחר ועבודה. למראית עין היו היחסים בין שני העמים יפים למדי. העובדות העולות בזכרונותי משקפות את השנאה העמוקה שרחשו הגויים לישראל.

ומעשה שהיה - כך היה: באחד מימי הקיץ היפים, ישב אבי בעגלתו ויצא לכפר הסמוך לגבות חובות. בהתקרב לבית שומר היער - "לסניצ'י", יצא הלה לקראתו כשהוא שכור כלוט, כיון למולו את הרובה ואמר "תפשיך ז'יד!" אבי קפץ מהעגלה, הצליח להתחבא בין שבלי התבואה הגבוהות והגיע בזחילה הביתה כל עוד רוחו בו. לא אשכח את מראה פני אבי באותו יום וכן את הימים שבילה במיטה מבלי שיוכל להוציא הגה מפיו.

ביתנו - בית הורי, היה בקצה הרחוב ממנו והלאה נמשך רחוב הגויים. שכננו הגוי היה קוסט קובל הנפח. ביתו טבע בתוך גן פירות גדול. בעת הפריחה היו עצי גנו מפיצים ריח חריף ומגרה וקשה היה להתגבר על היצר ולא לנגוע בפרחים. ואמנם בבוקר אחד התגנבתי מעבר לגדר וקטפתי פרח קטן מעץ תפוח אחד. הקרבתי את הפרח לנחירי ונשמתי את ריחו עמוק עמוק לקרבי בהנאה רבה. אך מה נדהמתי בראותי בו ברגע את הנפח בכבודו ובעצמו כשהוא מתרומם ממחבואו אשר מתחת לעץ ופניו פני רוצח ממש. רצתי כל עוד רוחי בי בעוד הגוי רודף אחרי. הוא חפשני בכל פינות הבית, אך אני בהערימי עליו הצלחתי לצאת בשלום. שנים רבות רדף אחרי אותו פחד מפני קוסט קובל בשלום.

ומעשה בשכננו היהודי הזקן ר' אברהם הרופא (דער משיגענער רופא) את מרבית זמנו היה מבלה הזקן בטיולים ליד הכנסיה הנוצרית, כשאנו - חבורת הילדים הקטנים מלווים אותו נגד רצונו. מטרת הליכתנו אחריה היתה לשמוע מה הוא לוחש לעצמו.

אברהם הרופא היה מבקר בקביעות בביתנו בכל מוצאי שבת. את שתית התה שהוגש לו היה מתבל בספורים דמיוניים למדי: על מלחמות, קטטות ושפיכת דמים. אני הקטנה (השישית במספר) הקשבתי לספוריו מתוך ענין רב. אך כשנרדמתי, הייתי מרבה לחלום חלומות זווה עד כי הייתי מתעוררת מתוך צעקות פחד. כשאני נזכרת בר' אברהם הרופא כשהוא יושב ליד שולחננו צץ ועולה לעיני מראה ביתנו במוצאי שבת. השוחרן הגדול מכוסה מפת פשתן צחורה ועליו ניצב בכל הדרו המיחם המבריך. סביב השולחן יושבים אורחים רבים אשר בכל מוצאי שבת היו נוהגים לבוא לביתנו, והיו מרבים לספר מעשיות. הנה אברהם פישמן (ר' אברהמצ'ע מוטיס) אשר רגיל היה לכרסם את קצוות צפרניו ולירוק בסוף כל משפט שאמר. נושאי ספוריו היו עפי"ר שדים ורוחות. על

אמיתות דבריו היה מביא ראיות מאשר קרה אתו. והנה אחד מספוריו על שד בצורת עז:

ערב אחד, בעברו את בית הקברות הנוצרי בעיירה (די קאפליצע) והשעה שעת ערב מאוחרת, הרגיש לפתע מעין רשרוש עולה מעגלתו. מיד הבין כי דבר-מה אינו כשורה כאן. סובב אט אט את ראשו והציץ לעבר העגלה והנה עז בעגלה. מיד החל דופק בסוסו ומריצו בכל כוחותיו. דהר הסוס במהירות רבה ככל יכולתו, ובהגיע לבתי היהודים, קפצה העז מן העגלה וצחוק אדיר צלצל באזניו "נו" – גמר ר' אברהמצ'ע את ספורו – "כעת כבר תאמיני לי לספורי?" וכהרגלו תמיד כרסם את צפרניו בחזקה, וסיים בקריאה "לכל הרוחות" וליתר תוקף הוסיף יריקה הגונה. ואני, למרות בת הצחוק השלוה אשר היתה נסוכה על פני אבי ואשר לפיה הכרתי כי אלה אינם אלה ספורי בדים, לא במהרה נרגעתי ואת הקפליצע, בית הקברות הנוצרי לא עברתי אף פעם בערב לבדי.

בין האורחים במסיבות אלה נמנה גם שכננו ר' קונא וזה, הסבא של חיה שיינצע וזה רגיל היה לשבת ליד המיחם המזמזם ולשחק בשקט את משחק הששים ושש (א זעקס רון זעבציג). מתוך שלל הדמויות שאני זוכרת מימי ילדותי עולה לפני דמותו של שכננו משה וזה (משה שעה"ס), כשהוא עומד ליד חלון ביתו ושר "ציוניסטישע לידער" (שיר ציון) ברגש רב, ואני הייתי עומדת ליד חלון ביתנו, מקשיבה לשירים ואף קולטת את נעימתם. ביחוד נחרת בזכרוני השיר שהיה מוסר השכל בפיו: "קום ישראלקעל אהיים, אהיים. (בא ישראל בא הביתה).

ואם גם קטנה היתה עיירתנו היו אנשיה מפולגים לזרמים שונים ולדעות שונות אשר התבטאו אם לא בפעולה ממשית בשירה לפחות.

אם מצד אחד שמעתי את שירי ציון מושרים מפי משה שעה"ס, הנה כנגד זה זוכרת אני את השירים הרבולוציונים, אשר הושרו ע"י אחיותי בחברת בחורים שחזרו ממרחקים – מערים גדולות (כמו למשל: מנצע שלומס, צריך ערס ואחרים) אשר הציצו ונפגעו. תוך כדי שירה, היו מבקשים ממני הקטנה, להשגיח אם האצי-זניק (אנשי השלטון) או האוריאדניק, אינם מתקרבים. משירה נחרת בזכרוני השיר:

"שטיט אוף ברידער מיוועקט אייך גייט ברידער ניט שרעקט אייך"... ועוד (קומו אחים התעוררו קומו ולכו, אל פחד וכו).

והנה צועדת עירתנו צעד קדימה. לאחר אסיפות סוערות אשר התקיימו בביתנו התחוללה מהפכה כבירה. הוחלט לפתוח בית-ספר לילדים שבעירה. החדר הגדול שבביתנו נמסר למטרה זו וכמורים נקבעו אייזק גוז, ברוך סוסיס ולייזר פייס. פתיחת בית הספר גרמה נזק חמרי לשני "המלמדים" – ר' קופיל, המלמד שלי ואברהם המלמד, אשר לא חדל להרביץ לתלמידיו.

חבל שבית הספר לא החזיק מעמד זמן רב מסבות שונות. ראויים לציון מיוחד מיסדי ביה"ס הנ"ל.

אייזק גוז (או אייזק מנדיס) – משכיל העירה אשר את מרבית כספו של אביו הוציא לקניית ספרים. הוא היה ציוני נלהב,

ולמרות התנגדותו של דודי הצליח לתלות את תמונתו של הרצל בחדרהיפה ביותר שבבית הוריו. הוא לחם נגד רוב יהודי העיירה שהיו שמרנים מטבעם וקנאים לדת. לבסוף הצליח דודי להשיאו לבת טובים והלה, לאחר שנולדו לו 3 בנים, נסע לבדו לאמריקה. באמריקה, ארץ הזהב הפך להיות מנהיג בגדים ואת מרבית כספו הוציא לקניית ספרים. כאשר בקשתו אשתו לחזור הביתה, לא יכול היה לעשות זאת מחסר אמצעים והיא נאלצה לשלוח לו את דמי הנסיעה. משחזר, הביא אתו ארגזים רבים, מלאים וגדושים בספרים, סידר לו חדר קריאה משלו ובו בילה את מרבית זמנו.

שני לפעילים של ביה"ס הנ"ל היה ברוך סוסיס יתום מאביו – בן עניים, אשר רכש לו מעט השכלה והיה למורה. גם אותי לימד ברוך סוסיס והתעניין במיוחד בפינת "הבובות" שלי. לא אשכח את חרדתי הרבה לגורל בובתי הגדולה והמקושטת ביותר, כאשר זו נפלה פעם לידי.

השלישי והצעיר בין המורים אלה היה לייזר פייס, אשר כנראה לא הצליח במקצו זה ועד מהרה נסע לאמריקה.

מורים אלו היו הראשונים בעיירתנו אשר החלו להשתחרר מעול היהודים האדוקים והקנאים וסללו להם דרך חפשית יותר. אני זוכרת אותם כמבעד לערפל. אך הנה באה אחריהם קבוצה צעירה יותר אשר עליה נמנו: יוסי ספרא ואחיו הרשיל, חנה סיסטער, אחיותי קרייסיל וחיה, אסתר צוקרמן, חנצ'ה מכאליס ועוד. אלו הקימו בעיירה ספריה צבורית רבת ערך. אט אט החלו רוב הבחורים והבחורות בעירה להחליף בה ספרים ולשוחח על הרומנים אשר קראו. ובינתיים אני ובני גילי הולכים וגדלים. הנה אני כבר כותבת א "גריזיל" (כתבות). והנה כבר לקריאה ברוסית הגעתי. אני מקריאה לפני בני ביתי את ספור "דג הזהב" ומסבירה את "מוסר ההשכל" ועוד מעט קט, ואני כבר לומדת על פה את "חזון ישעיהו בן אמוץ" – והלב רחב.

קם נוער של בעל הבתישע קינדער (בני טובים) אשר משתדל לצרף אליו את בני השיסטערס והשניידערס (הסנדלרים והחייטים) ומלחמה נטושה מבית ומחוץ. מלחמת אבות ובנים. והנה נשף בבית שלום הוכברג. משתפים גם אותנו – אותי ואת חברי. עדיין קטנה אנכי ומן ההכרח היה שיעמידונו על כסא כדי שהכל ישמעו את שירתי. אני פותחת את הנשף ב"התקווה" הכל שרים אתי (די זינגערס) – יוסי דעם שיסטערס, גרשון דעם שניי-דערס ואתם כל הבעל הבתישע קינדער, ומה טוב ומה נעים לנו. אחרי הנשף התקימה הגרלה שהכנסתה היתה קדש לקניית ספרים לספרייתנו.

והנה תקופת "החתונות". אני וצפורה גייער עונדות את הסרט הכחול-לבן ואוספות כסף למען הקרן הקימת. וכך מהדהדת בלב הקריאה: "הלאה! קדימה צעד הנער שלנו!".

אנו מתחילים להציג הצגות שהכינונו בעצמו. מתאספים בקלוב (במועדון) אליעזר מקריא דרמות, מחזות, מחלקים את התפקידים, לומדים אותם ומציגים את המחזה על הבמה. אנו מצליחים בהצגותינו ובאים לראותינו אף מהסביבה הקרובה. אנו רוצים להכניס להצגותינו גם נימה רצינית ובסיום אחת ההצגות מדקלמת

אני שיר ציוני משל פרוג. התלהבות הקהל מגיעה לשיאה, ההצלחות לעתיד מובטחות לנו.

בינתיים רבה דאגת בני ביתי לי ומשתדלים שלא אשאר אך ה"פרימדונה" של העירה ואמשיך בלימודים.

והנה, באחד מלילות שבת, מודיעה לי אחותי קרייסיל, שבהסכמת כל בני הבית אני נוסעת ללוצק ללמוד בגמנסיה. מה רב היה אושרי אך רב העצב המעורב בו לעזוב את כל אלה, אשר אתם נשמתי את אורת החיים החדשים שנעורו בעירה.

נסעתי ללוצק והתחלתי ללמוד שם, עד מהרה מצאתי ענין בסביבה החדשה. אך למרות הכל לא חדלתי להתגעגע במשך כל חדשי הלמודים לעירתי, לשוב ולחיות עם כל אלה שכח נקשרו בנפשי עוד מימי ילדותי. במשך כל השנה חיכיתי לחופש הגדול, ובבואי הביתה, שוב יצאנו בחברותא לשדות, שחקנו ב"מחבואים" וללא כל בושא גם במשחק "חתול ועכבר" שוב התאספנו על הגשר ושרנו את שירינו והתרחצנו במי הנחל הגדול. חזרנו לימים עברו – הצגנו וקראנו – "תרבתנו" את עצמנו ואת בני .

והנה מתקרבת נסיעתנו ארצה. צמורה גייער ואני – שתי הבחורות הראשונות העוזבות את העירה ועולות לארץ. קדמו לנו אך חמישה בחורים – הראשון הירשפלד ואחריו תנחומא (גוז) הלחמי (וקמן) וצבי ינאי (ינטיס) ויעקב לינדין. מה רבה החרדה בקרב בני ביתנו. חרדים הם לגורל בנות צעירות המפליגות למרחקים בלתי ידועים – העולות למולדת.

רבה התכונה בבית לקראת הנסיעה. תופרים לי כל מיני בגדים – בגדי חול ובגדי-חג. תופרים ובוכים.

והנה, הגיעה השעה, מטילת אני לי ערב ערב ונפרדת בחשאי מכל חי ומכל דומם אשר אתם קשורים חויות ילדותי ונעורי.

מוצאי שבת נשף הפרידה לצפורה ולי בביתנו. כל חברינו וידידי ביתנו נוכחים. מכל עבר ברכות ואחולים, חבוקים ונשיקות. כלם הולכים מרחק רב ללותנו, הכל נחרת עמוק בלב.

לא שכחתי עיירתי הקטנה ולאחר שנקלטתי בארץ והייתי בה שמונה שנים, חזרתי לבקר ב-1932, ואז נפרדתי ממך ומכל יקירי לעולמים.

חנה גוז.

שרות הרפואה ומוסדות סוציאליים בעירה מאת צפורה שלין קורנפלד

שנים רבות שרת את העירה הפלדשר (החובש) דובצוק הזקן. הרבה נסיון כבש לו הפלדשר והצליח לעזור לחוליו ואיש לא קבל או התאונן עליו. הכיר הפלדשר את מיחושיהם של חוליו וידע שרובם נעזרים ע"י תרופות שונות לפני שהם מבקרים אצלו. בהתקרב הסתיו ואחריו החרף רבו ההצטננויות, בעיקר הילדים. ידעו האמהות לבדן להרכיב כוסות רוח, לעשות חקן וקודם כל ללחוש לחשים נגד עין-הרע, אמצעי המשמש תריס בפני מחלות שונות. כאשר כל האמצעים לא נשאו פרי באו לפלדשר לבדיקה. קשה יותר היה מצב החולים שהיו רתוקים למטתם במשך חדשים מבלי לקבל עזרה יעילה מרופא מקצועי. יש אשר היו מובילים חולה כזה ללבוב ומחזירים אותו הביתה מחוסר אפשרות לקבל אישפוז בבית-החולים. ובבית בתדר הצר ובאוויר הדחוס היה על החולה להתענות במחלתו חדשים רבים.

פעלו העירה אי אילו מוסדות סוציאליים כגון: "בקור חולים" "ולינת צדק". לרשות המוסד "בקור חולים" היה ציוד דל מאד, כמה מכשירים וכלים מהחיוניים ביותר שמשו את כל החולים. המוסדות הוחזקו בכסף התרומות של תושבי העירה. היו כמה חברים שפעלו במסירות רבה במוסדות אלה. יזכר לברכה יענקיל פישמן מנדל ורניצה ודוי דוד גיטרמן ז"ל שלא ידעו ליאות בעזרתם לאנשים בסידורים בעבודה בשמירה ולינה בבית כל חולה וחולה.

ילדים רבים נולדו אצלנו, אבל מיילדת לא היתה במקום. ואדמצי'יכי הגויה הזקנה, שמשה מיילדת ליולדות מכל השכבות ובמקרה של לידה קשה טלטלו את היולדת בעצם חבלי לידתה לאיזה בית חולים שנמצא, ולא פעם שולם מחיר די יקר בעד זה.

גם רופא שניים לא היה, אצל שלין משה ז"ל אפשר היה לקבל כמה טפות להרגעה. כאשר פעם תקף אותי כאב שניים בחצות לילה הכניסה לי אמי היקרה חתיכת שום עם מלח לחור השן כדי להרגיע את הכאב, אך לשוא נסיתי להרדם.

הפלדשר דובציק הזדקן ונחלש, ידידתו והמטפלת שלו אירינה הגויה שמרו עליו בנאמנות, אך הוא לא המשיך בעבודתו, נשארנו בלי רופא. המצב היה קשה מאד, הדאגה היתה רבה. חלק מהפעילים שבעירה נטל את היוזמה לידיה והביא רופא מלבוב. קבלת פנים יפה ערכו לרופא החדש. דירה נאה קבל ופרנסה ברוח ספקה לו העירה. הרופא התגלה כאיש ישר, הגון ובעל לב טוב. הרבה מאד פעל הרופא בעיירתנו בשטחים רבים ובעיקר במקצועו המבורך. לא פעם סירב לקבל שכר בעד עבודתו הברוכה והיקרה. יהודי יקר זה לא חס על זמנו ומרצו ובבוא האסון הגדול על יקירינו וקדושנו נרצח גם הוא יחד אתם, ונקבר בקבר האחים הגדול.

י ה י ז כ ר מ ב ר ו ך ל נ צ ח.

צפורה שלין קורנפלד.

ערש ילדותי דרושקופול. בעצבות אזכור את הזמנים שרגלי דרכו על אדמתך. יקרת לי מאד בעפרך נטמנו הורי. בתוכך חיו יהודים מחסידי טריסק וחסידי אלסק אשר לא הושפעו מחליפות הזמנים והלכו בדרך אשר הדורות הקודמים סללו לפניהם.

כה נהג גם אבי ז"ל נחמן לייב. בגיל שנתיים וחצי מסרוני לחדר קופל. המלמד היהודי גוץ ושמן, עם ההורים דבר בנחת, אך לא כן עם התלמידים, חוץ מהיום הראשון ספגתי מדי יום ביומו מכות ממנו והן נחרתו עמוק בזכרוני. אמי עליה השלום היתה עוברת בלכתה אל השוק ברחוב אשר בו היה ה"חדר" אני כמובן נטפלתי אליה בבקשה שתקנה לי משהו, התלמידים שראו הלשינו עלי לפני הרבי, כש"הרבי" חקר אותי ספרתי את האמת, פסק דיני יצא להביא בעצמי את הספסל, להוריד את המכנסים עד הברכים ולהשתטח עליו. הרבי הודיע שעל יסוד הפסוק ששת ימים ברא ה' את השמים ואף הארץ יגיע לי שש מלקות ברצועה, וכל זה בצחוק קל על שפמו ובמצב רוח של חג. דמעות פרצו מעיני ונזלו עד שיבשו כל המקורות. לבסוף הוסיף הרבי עוד מכה (אחת לזכרון שמא אשכח חו"ש את שש המלקות) רק בחול המועד נשמתי לרווחה כשנתבשרתי ע"י אביו ז"ל שנמסרתי למלמד ר' אברהם "דער קירישער" (מאוסטריה) "משנה מקום משנה מזל חשבתי בלבי אבל במהרה התאכזבתי, ראשית הוא היה כהן, והכהנים ידועים כמהירי חימה, ושנית אני כבר בחור גדול ומגיע לי לקבל מכות הגנות יותר. הרבנית דובה שהיתה אשה טובה לא נמנעה בכ"ז מלנצל אותנו למטרותיה: להשגיח על הבשר שהמליחה שמא החתול יחטוף נתח ממנו, או לקרא לה מבחוץ אם החלב בסיר יגלש והעקר בכל פעם היה עלינו לרוץ ולסגור את הדלת הנפתחת. דלת זו היתה נסגרת במסמר דק בלבד ולא התחשבה עם שום דבר והיתה נפתחת אפילו לקול שעולו של תלמיד או כשאחד התלמידים דחף את חברו והוא פגע בקיר. רק שליחות אחת עשינו בשמחה לקנות בשבילה מצרכים בשוק. אך לא כל תלמיד היה זוכה לכך. התלמידים ידעו גם לנקם בה על כל מעשיה אתנו. היינו יורקים לתוך הבצק שהכינה לאפית הלחם שמכרה וגם בחבית המים היינו יורקים, אם כי גם אנו שתינו ממנה. תלמידים הרבה היו לרבי אברהם ובכל זאת הסתפק רק בשלחן אחד ושני ספסלים, ספסל אחד אינוליד נכה נשען אל הקיר. התלמידים ישבו כשלא היה להם מקום על הספסלים על האדמה. אתנו גם למד משה דוניק "דער בלינדער" (העוור) הרבי קבל ממנו שכר-למוד ואנחנו הילדים למדנו את הילד ברכה, קריאת-שמע, ברכת מזונות, תפלת-חול ושבת גם חמש, הכל בעל פה, עשינו זאת בלי רצון, היינו מקניטים אותו ואז היה העוור צועק "רבי ער שלאגט מיך" (רבי הוא מכה אותי) וסטירה מצלצלת הונחה על פנינו. מצאנו דרך אחרת, להחסיר כמה שורות למען הקצור, וגם בזה נכשלנו, כי משה העוור מחונן היה בזכרון טוב והיה תופס אותנו בקלקלתנו. הפתרון נמצא כשהוא מסר לנו את אולרו היפה להחזיק בו שעה או שעתים, או שנתן לנו במתנה כפתורים שתלש ממכנסיו; בכל יום שישי בחן אותנו הרבי בסדרת השבוע את כל אחד לחוד. זוכר אני שאת פרשת "כי תזריע" לא ידעתי וגם חברי איצ'י פרוידפור לא ידע, החלטנו להתחמק מהחדר ביום השישי ההוא, התחבאנו מאחורי בית יוקי שטרן בין הקוצים ובצהרים אמרנו לחזור הביתה, העקר להנצל מהמכות; אבל הגורל חמד לו לצון,

מנהג היה בידי הרבי לבקר את ה"ערוב" בכל יום שישי בצהריים, לאסוננו לא לקחנו את הדבר בחשבון וככה מצא אותנו ה"רבי" אוספים פרפרים בקופסאות של גפרורים. כידוע היו לו גבות עבות ושמוטות, פתאום התגבהו יותר ונבטו אלינו בזעם שהנשמה קפאה והלב חדל מלדפוק. את הסטירה שנתנה כמפרעה לא הרגשנו מעצמת כאב הראש שפקדנו. הוא צוה עלינו ללכת לחדר. אם על המן כתוב "אבל ופוי ראש" אז עלינו יש להוסיף גם בלי נשמה. גם הרבנית לא גלתה שמחה רבה לבואנו אחרי שכבדה את הבית לכבוד השבת. אך תחינותינו עלו לשמים ותפילתנו נתקבלה. הרבי שחרר אותנו בשעה שלש. מיוגעים מאד וכתמים כחולים בולטים מתחת לעינינו הסתלקנו הביתה. היינו ראויים להכנס ישר לגן-עדן. את הפרשה "אשה כי תזריע וילדה זכר..." ידענו...!

והנה פרצה המלחמה העולמית, גיוס כללי. פני העירה כוסו עצבות ודאגה, צבא "פולניה" נכנס לגליציה עד מבצר "פשעמישיל" הגיע. זוכר אני שביום חול אחד התאספו לבית הכנסת הגדול כל ה"נצ'לסטווא" (אנשי השלטון) והמשטרה וגם הגלחץ על הבמה הופיע שבתאי אורנשטיין ובקול טנור יפה להפליא אמר "מי שברך" לקיסר. כה גדולה היתה הזרדה לחיים. אחרי זמן מה החלו הקוזקים בורחים בחזרה, ובנסיגתם הציתו בתים בעירה באו ימי חרדה ואימים. פליטים כאן ופליטים שם, החזית התקרבה אלינו ממש, הפגזים עפיסמעל ראשינו זה שלשה ימים, ובכניסת האוסטרים החל השוד. כל החנויות נפרצו בלילה אחד והפכך לתל-חורבות, אין יוצאים לכפרים כלתה רגל גוי מן השוק, הרעב החל להיות אורח קבוע בביתנו. אבי הלך לכפר קוואסאוו והשיג שלשה "פוד" (מן מידה) תבואה וחיל אוסטרי חזרים אותה. יזכר לטובה ודוד אבי ר' אורי גלמן, יהודי יקר נפש, גבוה ורחב כתפיים. תחנת רוח היתה לו, והוא שדאג לספק לנו לחם, וכל זה עשה בלי פרסומת. בין קדושי עמנו יחרת גם שמו. סבלנו גם מאנשי פטליורה ומסתם כנופיות שודדים של אכרי הסביבה. אז הוקמה ההגנה על העירה "שמירה" קראו לה. בבית ר' פנחס גורנברג היה מחסן הנשק. המרכז היה בבית המדרש, למפקד נתמנה חיים לייב (פריידפיהר שכני), בחור חזק וגבור. "חיים ליבוניו פאלקאוניק" קראו לו. חבוש היה כובע פאפאכ'ע. בסגנון צבאי, חגור רובה פרשים וחרב קטנה של קצין במתניו. הבטחון הובטח, לילה לילה יצאו לשמירה, חיים לייב עמד על כבוד היהודים במסירות מפליאה, אזכור ערב חרפי אחד בכרך השוק הופיעו שבעה פרשים מאנשי פטליורה עם שתי מכונות יריה. מקום לחנייתם בחרו בבית החומה הגדול של הרוזן "באסאלינה". חיים לייב קרא ל"חברה" שיתאספו תיכף בבית המדרש עם הנשק. בערב התחילו החילים להמטיר אש. כדי להפחיד את היהודים ולהקל עצמם את השוד. חיים ליבוניו הופיע ביחד עם ה"חברה" בפני השודדים, ופקודה בפיו שיסתלקו ואם אין הוא יפתח באש. בבושה ובחרפה עלו החילים על הסוסים והסתלקו.

עם כניסת הפולנים לא נשמנו לרווחה, קציצת הזקנים ומכות רצח היו מנת חלקם של כמה מטובי בחורנו. בבית חיים ואנקיל הקימו את המשטרה (פאסטארוניק ולשם היו מזמינים להתכבד במכות. מי לא יזכור את הצעקות של דוד בנימין אבוס שהיה גבור של ממש, האדמה רעדה מתחת רגליו, הוא ספג מכות רצח וצעקותיו נשמעו

למרחוק. כל היהודים שגרו בכפרים עברו לגור העירה, כי סכנת מוות רחפה על ראשם וחייהם נעשו הפקר.

מקרה גבורה קרה בכפר סקאבארסצ'ינה, יהודי בשם ר' שמעון שרייער גר כל השנים שם ולו ארבעה בנים גבורים. כפר שלם התנפל עליהם להשמידם, והם עמדו לבדם במלחמה במשך כל הלילה ונצחו, זה הרים את כבודם בעיני הגויים ויותר לא העיזו לנגוע בהם.

איכם יהודים יקרים ? מי יזכור אתכם ? מי ? ...

תהיינה שורות אלה נר לנשמתכם הקדושה.

פ. אדירי (פלץ)

----- = = = -----

ד מ ו י ו ת מאת קילה ולוקיטה פרידמן

העירה דרושקופול אינה מסומנת על מפת פולין, אבל בלב כל אחד מאתנו היא חיה וקיימת עד ימינו האחרונים.

קטנה היתה העירה ובתיה קטנים אף הם. הביש שחלק אותה לשנים הוביל לסטוינוב והורוכוב העיירות השכנות בדרום ובצפון. בין בתיה בלט הארמון של בסילינו ששמש קסרקטין לחילי הספר עד מלחמת העולם הראשונה, על יד בית הכנסת היה בית מדרש והקוליוז אשר קולות מתפללים רבים בקעו ממנו ומלאו את האויר.

לא זכו אנשי עירתנו לחשמל וצינורות ביוב, הם חיו בתנאים פרימיטיביים של קהילה יהודית קטנה בגולה. היו בא שני רבנים ושני שוחטים. מלמדים מאנשי המקום וחלק ניכר בעלי תרבות יהודית מסורתית. הדאגה לזולת היתה רבה. היתה קופת גמילת חסדים, וגם עזרה סוציאלית. לא בצעו את העבודה הזאת אנשי בעלי תעודות. עשו זאת נשים צדקניות שלא על מנת לקבל פרס.

קם דור חדש, חלוצי, הוקם סניף החלוץ בעירה, השאיפה היתה לעלות ארצה, ישראלץ עם פרוץ מלחמת העולם השניה לא ידעו האנשים את הנכון להם, לרוצחי היטלר היתה שיטה ברברית להרעיב תחליה את התושבים ובשנת 1942 שלשה ימים לפני ראש השנה, הובילו את בני עירתנו לדרכם האחרונה, בדרך המובילה להוכלופוב.

יהי זכרם בין קדושי ישראל !!

קילה ולוקיטה פרידמן.